1.Cor.7.b.10.

nis,qui dimittit vxorem ſuam,& alteram ducit,mœchatur:& qui dimiſſam à viro ducit,mœchatur. 19.Homo quidam erat diues,qui induebatur purpura,& byſſo:& epulabatur quotidie ſplendide. 20. Et erat quidam mendicus,nomine Lazarus qui iacebat ad ianuam eius,vlceribus plenus, 21. cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, & nemo illi dabat:ſed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius.22. Factum eſt autem,vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem & diues,& ſepultus eſt in inferno.23.Eleuans autem oculos ſuos,cum eſſet in tormentis,vidit Abraham à longe, & Lazarum in ſinu eius:24. & ipſe clamans dixit: Pater Abraham, miſerere mei,& mitte Lazarum vt intingat extremum digiti ſui in aquam,vt refrigeret linguam meam;quia crucior in hac flamma. 25.Et dixit illi Abrahã: Fili,recordare,quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris.26.& in his omnibus inter nos,& vos chaos magnum firmatum eſt:vt hi,qui volunt hinc tranſire ad vos,non poſſint,neq; inde huc tranſmeare.27.Et ait: Rogo ergo te pater,vt mittas eum in domum patris mei. 28.Habeo enim quinque fratres,vt teſtetur illis,ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum. 29. Et ait illi Abraham: Habent Moyſen,& Prophetas,audiant illos.30. At ille dixit: Non Pater Abraham: ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos,pœnitentiam agent.31. Ait autem illi: Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit,credent.

IN CAPVT XVI.

1\. D*icebat autem & ad diſcipulos ſuos.*]Tempus quo hanc parabolam Chriſtus propoſuerit Euãgeliſta non notat,ſed eo ipſo, quod non notat,& nihil repugnat,intelligere debemus,eodem tempore, quo ſuperiores tres,eodẽq; loco propoſuiſſe. Cõfirmat hãc ſententiã,ꝙ particula,*autẽ*,ita videtur ſequẽtia præcedentib.copulare,vt cõtinenter facta eſſe indicet. Tribus igitur parabolis ſuperioribus Chriſtus docuit, qua diligentia in conuertendis peccatorib. qua benignitate erga conuerſos vteretur. In hac ſumpta ex Dei benignitate occaſione docet,qua viciſſim peccatores diligentia, qua induſtria, vt in Dei gratiã redeant,vti debeant.Propterea ſuperiores tres parabolas ad Scribas & Phariſæos,qui earum occaſionem dederant,proprie dixit,hanc autem diſcipulis,id eſt, omnibus auditorib.ſuis cõmuniter dicit. Hoc eſt, ꝙ ait:*Dicebat autem & ad diſcipulos ſuos*,id eſt,quemadmodum ante ad Scribas & Phariſæos dixerat, vt Hieron. q.6.ad Algaſiam animaduertit. *Homo quidam erat diues,qui habebat villicum*, οἰκονόμον, quod Græcum verbum eſt, non tam villicum, quàm totius domus diſpenſatorem ſignificat, quem & Latine œconomum appellamus.Quod idem Hieronymus noſtram emẽdans verſionem monuit.Quæ res argumento eſt nouum ab eo teſtamentum conuerſum non eſſe, ſed veterem tantum eius verſionem nonnullis locis emendatam. Idem de cæteris cognatis verbis, quæ in hac parabola ponuntur,intelligẽdum eſt Nam οἰκονομία, quam noſter interpres *villicationem* vertit, totius domus diſpenſationem:& οἰκονομεῖν,quod reddit *villicare*,domũ proprie gubernare ſignificat. Noſtro interpreti antiquis hoc loco verbis ex Pomponio ſumptis vti placuit,quæ Hieronymus, cum in recepta iam vbiq; verſione repeiiſſet,declarare,quam mutare maluit.Cætera parabolæ verba perſpicua ſunt:itaque tota ſimul parabola explicanda eſt. Quo tendat initio diximus,quod in omni parabola inprimis intuendũ. Tria in ea introducũtur perſonarum genera. Homo diues,villicus, & debitores. Totidem rerum diſpenſatio male adminiſtrata,debita à villico cæteris debitoribus dimidia ex parte remiſſa,diligentia atque induſtria villici à domino laudata. Quibus omnibus accedit parabolæ concluſio ver.9 *Et ego dico vobis facite vobis amicos de mammona iniquitatis,vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Hominem diuitem eſſe Deum apud omnes conuenit, & docet ipſa res. Villicum eſſe hominem etiam conſtat. Nam quod Gaudentius in libro ad Germinium, quo hanc parabolam ediſſerit, Diabolum eſſe dicit, nimis alienum eſſe videtur, ſed an omnem hominem ſignificet non conſtat. Nam ſi in proprietate hæreamus verbi,ſolos videbitur Apoſtolos, & cæteros Eccleſiæ adminiſtratores deſignare,qui domus Dei curam,& diſpenſationem habent, quod proprie eſt, οἰκονόμον εἶναι œconomum eſſe. Quo ſenſu Theophilus Antiochenus ſeptimus poſt principem Apoſtolorum Petrum eius vrbis Epiſcopus,vt Hieronymus refert,nũc vero lib.3.allegoriarum id teſtimonium legimus, & Hieronymus ipſe videntur interpretari. Tertullianus vero in lib. de fuga in perſecutione villicum populum Iudaicum,debitores Gentiles eſſe putat. Alij omnes homines diuites,vt Ambroſius in comm.Chryſoſtomus apud D.Thom. Auguſtinus libro 2.qq. Euang.q.34.Beda, Theophylact.Euthym. Multa hanc interpretationem iuuant,primum quod de ſolis bonis temporalibus agi videatur, ſiue parabolæ perſonas,ſiue res,ſiue concluſionem conſideremus.*Facite*, inquit, *vobis amicos de mammona iniquitatis*, quaſi cum ſolis diuitibus,& quidem non cum omnibus, ſed cũ iis modo, qui male partas habent diuitias, loqui videatur. Itaque omnes illi, quos ante citaui auctores ex hoc loco collegerunt,homines diuites non eſſe diuitiarum ſuarum dominos, ſed diſpenſatores, quod villici appellentur.Omnia eſſe Dei, quæ illis in pauperes diſpenſanda tradiderit.*Si eſuriero*,inquit,*non dicam tibi;meus enim eſt orbis terræ,& plenitudo eius*,Pſal.49.12.*Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum*,Aggæi 2.9.Vera mihi hæc opinio videtur, nam proprie quidem de diuitibus agit;ſed ad omnes etiam peccatores parabolam ſpectare arbitror.Nam etſi de ſolis diuitibus concludere videtur: *Et ego dico vobis,facite vobis amicos de mammona iniquitatis*, tamen longius proſpexit, & in vna ſpecie totum peccatorũ genus intelligi voluit,docereque debere omnes, qui peccatis quaſi debitis tenentur obſtricti, omni diligentia,omni arte vti, vt ab illis liberentur. Hinc intelligitur,quid nomine villicationis intelligendum, non ſolum Eccleſiaſtici muneris adminiſtratio, vt primæ auctores ſententiæ volunt; nec ſola temporalium diſpenſatio bonorum,vt ſecundæ, ſed vniuerſe Chriſtiani hominis officium.Nec inquirẽdum,quomodo ab eo officio infidelis villicus remoueatur.Nã qui infideliter Chriſtiani fungitur officio non continuo deſinit eſſe Chriſtianus. Nec enim id ad rem parabolæ ſubiectam accõmodandum eſt. Quod in hac proprie parabola faciendum non eſſe etiam Auguſt. Beda,& Theoph.qui in aliis parabolis omnium rerũ ſolent ſignificationes quęrere,monuerũt.Ergo quod homo diues villico ſuo dicit ver.2. *Iam non poteris villicare*,aut nihil ſignificat,tantumque dictum eſt,quia

Hieronymus nõ videtur auctor Latinæ editionis Noui Teſt.

Quis ſit homo iſte diues, & quis villicus.

Quid nomine villicationis intelligendũ ſit.

credibile erat hominem diuitem in ſimili cauſa id fuiſſe dicturum; aut idem eſt,*Non poteris villicare*,ac ſi diceret,punieris,male adminiſtrati officii pœnas dabis; ſed dixit, *Non poteris villicare*, quia ea imprimis pœna infideles bonorũ domini adminiſtratores puniri ſolent,& quia non poterat homo diues,nec ſolet aliter punire; nec enim villicus mãcipium eſt, vt vapulare, vt occidi poſſit;ſed liberum caput,quod non poteſt à domino ſuo niſi officii.& honoris,quẽ ab eo acceperat, priuatione puniri. Hoc modo ad peccatorem applicari poteſt, qui propter male adminiſtratum officium, id eſt, propter Legem Dei male ſeruatam,non ſemper ab officio remouetur,non ſemper excluditur ab Eccleſia, non ſemper Eccleſiaſtica priuatur dignitate,nõ ſemp diuitiis, quas infideliter adminiſtrauit, exuitur: ſed ſemper tamen punitur. Accuſatur ergo villicus, id eſt, Chriſtianus à dæmonibus coram Deo male ſeruatæ legis,non,vt ait Euthy. in iudicio; tunc enim nullum reliquũ erit tempus,nullus locus induſtriæ faciendiq; nobis *amicos de mãmona iniquitatis*:ſed in hac vita,vt Ioannes docet in Apoc.c.12.10.*Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum,qui accuſabat illos ante cõſpectum Dei noſtri die ac nocte.* Significaturq; ſententia,quę cõtra nos ſimul atq; peccauimus, accuſante diabolo à Deo iudice pronuntiatur,*Iam non poteris villicare*,iam in ſeruorum meorũ numero non eris,iam gratiæ meę non nutrieris pane. Quod autẽ villicus intra ſe dicit; *Quid faciam?* conditionẽ nobis hominis à Deo deſerti repræſentat. Quid enim faciat qui à Domino derelinquitur? *Leuaui*, inquit,*oculos meos in montes,vnde veniet auxilium mihi*, Pſa.120.1.2. *Auxilium meum à Domino,qui fecit cœlum,& terram. Aſpiciemus in terram,& ecce tenebræ tribulationis,& lux obtenebrata eſt in caligine eius*,Iſai.5.30. Prima hæc eſt peccatoris deliberatio ſalutem quærentis ſimilis illi. *In ſe autem reuerſus dixit,Quanti mercenarii in domi patris mei abundant panibus; ego autem hic fame pereo. Surgam & ibo ad patrem meum*, c.15.17.

5\. *Conuocatis itaq; ſingulis debitoribus.*] Difficile dictu eſt, qui iſti ſint debitores Dei, quibus peccator partẽ debiti remittit,vt ſe, *cũ defecerit*, id eſt, cum à domino ſuo eiectus,cũ condẽnatus fuerit, *recipiãt in æterna tabernacula*. Nã ſi parabolæ concluſionẽ conſideremus, debitores iſti pauperes eſſe videbũtur;*Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mãmona iniquitatis*,quos enim amicos nos facere iubet niſi pauperes? Atque ita quidem Amb Hier. & Theoph.intelligunt.Sed obſtat,quod pauperes non debitores, id eſt, peccatores,ſed amici potius Dei eſſe videãtur,propterea enim nos in æterna tabernacula recipiunt,non ſua vtiq; ſicut illi, qui, villicũ recepere,ſed Dei.Deinde quis eſt,qui centum cados olei,quis q centũ coros tritici debet? aut quomodo poteſt hoc ad pauperes accommodari?Theophilus Antioch.lib.3.allego.& apud Hier.q.6.ad.Algaſ.in comme. hos duos debitores duos populos eſſe dicit, Gentilẽ qui centũ cados olei; Iudaicũ vero, qui centum coros tritici debebat. Propterea Gentili quinquaginta cados relictos ex centum,ꝙ Iubilæi,& pœnitẽtiæ numerus eſſet,qua maxime Gentiles indigebãt Iudaico vero ex centum coris tritici octoginta factos eſſe, quod eo numero Domini reſurrectio ſignificetur,quam admonebatur vt crederet.Hoc fortaſſe vnum eorum videri poteſt,quæ Aug.&Bed.monuerũt ad rem parabolæ ſubiectã aptanda non eſſe; & quidẽ illi non aptant. Sed mihi vel in primis id videtur ad parabolã pertinere,cum in ipſa concluſione ponatur. *Facite*,inquit,*vobis amicos de mãmona iniquitatis*. Cũ enim amicos nobis de mãmona iniquitatis facere iubeamur, nõ dubium,quin debitores illi,quos ſibi villicus amicos fecit,amicos ſignificent;quos nos de mammona iniquitatis facere iubemur. Itaq; non caret operæpretio quærere,quinam illi ſint.Sed illud fortaſſe nonnullos fallit, quod omnibus in rebus hos illis ſimiles eſſe putãt oportere. Quare dum perfectã quærunt ſimilitudinem,nullam inueniũt.Siue igitur ſolos pauperes,vt primi illi auctores per debitores;ſiue quoſuis alios,quos nobis poſſimus meritis obligare,intelligamus, non in eo ſimiles eos eſſe oportet, quod eidem domino, cui nos, debitores ſint; ſed in eo quod homines ſint oportuni, vt de ipſis poſſimus bene mereri,eoſque amicos nobis reddere.Eiuſmodi villico debitores fuerunt; nullum enim genus hominũ fingi potuit,de quo ille facilius bene mereri poſſet, quam eiuſdem domini debitores, quib. nihil fieri poterat gratius, quã vt aut toto, aut parte debiti releuarẽtur;& in quibus ille ſine vllo ſuo ſumptu ſola induſtria, & auctoritate ſua poterat debita minuere: nobis vero pauperes ſunt. In quos enim melius poſſumus miſericordiam, quam in maxime miſerabiles homines exercere? Cæterum & in parabola, & in re per parabolam ſignificata ſpecies pro genere poſita eſt.Nam & per duos illos debitores,omnes alii homines ſimiles intelliguntur,quos ſibi poterat villicus bene merendo deuincire:& per pauperes,quos iubebat nobis de mammona iniquitatis amicos facere,omnes homines quantumuis diuites, quos poſſimus vllo caritatis officio demereri. Cur autem duos tantum nominauerit debitores,& cur alter oleum,alter frumentum dicatur debuiſſe, cur vterque menſuras centum, cur alteri quinquaginta, alteri viginti tantum menſuræ remiſſæ ſint,id ego non arbitror vllum habere myſterium, operamque mihi perdere videntur, qui eam in ſubtiliore earum rerum perueſtigatione ponunt, vt prudenter Euthymius admonuit. Duos mihi debitores videtur Chriſtus nominaſſe, qa ꝓbare volebat diuerſos nobis amicos parãdos eſſe,& non poterat amicorũ multitudo minus, quam duobus ſignificari. Adde quod quamuis breuitatis cauſa duos tantum nominauerit,tamen idem villicũ cum aliis, quos tacet,feciſſe indicat. Itaq; nihil aliud habet numerus ille myſterii. Quod autem alterum oleum,alterum triticum debuiſſe dicit,non alia cauſa factum arbitror, quam quod de villico agebatur,qui villas,& agros domini locauerat agricolis; ſolẽt agricolæ oleum maxime in quibus regionibus prouenit, vt in Palæſtina,& triticum debere. Potuit & in vino exemplum proponere, feciſſetq; ſi plures duobus nominare voluiſſet,vt Pſa.4.8. *A fructu frumenti,vini,& olei ſui multiplicati ſunt.* Quod vero centum vtrumque menſuras dicit debuiſſe, ideo numerum illum expreſſit,quia maxime notus,& vſitatus eſt,narrationemq; reddebat maxime probabilem. In maiore numero minus fuiſſet fidei,in minore minus gratiæ. At cur eundem in vtroq; debitore numerum poſuit? vt magis appareret, quantum cuiq; eorum ex eadẽ ſumma remiſſum fuiſſet, quantum accepiſſet quiſq; beneficii, quod in diuerſa debiti ſumma minus vtique apparuiſſet.Alteri quinquaginta,id eſt,dimidiam,alteri vero viginti, id eſt, quintam debiti partem remiſſam fuiſſe ait,vt doceret, non eodem merito omnes ſibi obligaſſe, eademq; ratione debere nos non vno,ſed diuerſis modis homines promereri. Quid cad⁹,quid corus eſſet, haud ſcio an quiſquam ignorare poſſit, tot iam de menſuris ſcriptis libris. Breuiter dicam בד cadus Hebræis vas ad omnia liquida portanda habile dicebatur.Iud.7.16.& 3.Reg.17.12.14.16.& 18.34.Eadem menſura erat, vt ex Thalmudicis traditionibus diſcimus, eodem plane modo quo amphora Græcis & vas portabile & menſura dicebatur.Corũ Hebræis כור menſurã liquidorum fuiſſe conſtat. 3.Regum 4.22.& 5.11.fuiſſe autem eandem menſuram atq; חמר

Qui ſit qui centum cados olei, quis qui cẽtum coros tritici debeat.

Cur duo debitores nominati ſint.

Corus & cadus quæ menſuræ eſſent.

Chomer Rabbini tradunt R. Dauid Kimhi. 1. Paral. 17.4. Iſa.5.10. Continebat autem Corus, aut Chomer ſata triginta, quos noſter interpres modios ſolet verte re Leuit.27 16. & Iſai. 5.10. Itaq; Corus habebat decem Ephi. Habebat enim Ephi ſata tria, vt apud Mat. c.13.33. declarauimus. Legat qui volet plura apud Ioſephum lib.8.antiq.c.2.& lib.15.cap.12. & apud Ioſephum alterum Ben Gorion. libr. 1. Quod ait villicus verſ. 6. & 7. *Accipe cautionem tuam, & accipe litteras tuas*, idem eſt; nam litteras ipſas pri⁹ cautionem appellauit interpres varietate, vt aliquando adſolet delectatus, cum idem Græce vocabulum eſſet τὸ γράμμα, ſcriptũ. Vocauit autem litteras inſtrumentum, quo ante ſe debitor domino ad ſoluẽdos centum cados olei, aut centum coros tritici obligauerat, quod apud ſe tanquam œconomus & omnium facultatum domini ſui B adminiſtrator villicus habebat, quodque prolatum debitori dedit, iuſſitq; vt deleto maiore numero minorem ſcriberet. Quod autẽ dicit *Cito*, hominis mihi fraudulenti, & male agentis eſſe videtur, timentis, ne in ſcelere deprehendatur, ne quis, dum adulterantur litteræ, ſuperueniat.

8. *Et laudauit dominus villicum iniquitatis.*] Quis hæc verba Euangeliſtæ, non Chriſti eſſe dicunt, Chriſtum ipſum Dominum de more appellantis, dicentiſque villicũ non à domino quidem ſuo, ſed à Chriſto Domino laudatum, ſenſum parabolæ mihi videntur eneruare. Hoc enim ipſum concludere Chriſtus volebat, quaſi à minori ad maius argumentando. Si ille villicus ab illo ipſo domino ſuo, cui fecerat iniuriam, C laudatus eſt, quod rem ſuam ingenioſe, prudenterq; egiſſet, vt ſe debitis liberaret; fore vt multo magis laudentur à Deo ij, qui nõ eius iniuria, ſed potius voluntate pauperes ſibi amicos facerent, vt Euthymius interpretatur. Nec quiſquam opinor bonus auctor aliter intellexit. At quomodo dominus villicum à quo fraudatus fuerat, laudare potuit? Non laudauit factũ, ſed prudentiam, & induſtriam, qua vt pœnam effugeret, vſus fuerat, *quia prudenter*, inquit, *feciſſet*, villicũ autem iniquitatis Hebraico vocat idiomate, ideſt iniquum, data fortaſſe opera, qui dicturus erat poſtea. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.*

Non laudatum eſt factum villici ſed induſtria.

Quia filii huius ſæculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt.] Filios huius ſæculi, qui huic mundo; filios autem lucis, qui Deo ſeruiunt, appellari dubium non D eſt; ratioque non obſcura; qui ſecundum hoc ſæculũ vivit, in tenebris: qui ſecundum Deum, in luce ambulat. Plena ſcriptura eſt exemplorum Iſai. 9.2. Matth. 4.16. *Populus, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Lucæ 1.79. *Illuminare his, qui in tenebris, & vmbra mortis ſedent.* Ioann. 1.5. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*, & Ioan. 8.12. *Qui ſequitur me non ambulat in tenebris*, & c.12.35. *Ambulate dum lucem habetis, vt non tenebræ vos comprehendant.* Acto. 26.18. *Aperire oculos eorum, vt conuertantur de tenebris ad lucem, & de poteſtate Satanæ ad Deum.* 2.Cor.6.14. *Quæ ſocietas luci ad tenebras?* Epheſ.5.8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Sexcenta ſunt alia. Itaq; ſi antitheſim inter filios huius ſæculi, & filios lucis conſideremus, intelligem⁹ E ſæculum hoc loco tenebras appellari. Quare D. Paulus Diabolum, quem Chriſtus principem mundi huius vocare ſolet Ioann. 12.31. & 14.30. principem tenebrarum vocat, quaſi mũdus, & tenebræ idem ſint. Epheſ.6.12. Filios autem ſæculi, & filios lucis per Hebraiſmum dixit; illos quidem qui ſæculo; hos vero qui luci, id eſt, Deo adeo moribus ſimiles ſunt, vt illi ex ſæculo, hi ex Deo nati eſſe videantur. Solent enim Hebræi quod alicui rei ſimile eſt, filium eius appellare, quia filii parentibus plerumque ſunt ſimiles. Ioann. 12.36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, vt* A *filii lucis ſitis* Epheſ.5.8. *Vt filii lucis ambulate.* 1.Theſ.5.5. *Omnes vos filii lucis eſtis.* Quod ſequitur, *in generatione ſua*; alius eſt Hebraiſmus בדורם quod Latine in genere ſuo dicunt. Hoc eſt prudentiores ſunt profani homines in malum, quam iuſti, & ſancti in bonum. Eſt enim ad malum procliue humanum ingeniũ, ideoq; magis in malo proficit, quam in bono. Adiecta hæc verba ſunt quaſi correctionis, & reſtrictionis loco. Nam ne quis exiſtimare poſſet villici illius prudentiã abſolute à domino laudatam, aut filios huius ſeculi filiis lucis abſolute prælatos eſſe; addidit, nõ quidẽ vere, ac re ipſa, ſed in malum prudentiores eſſe. Hoc eſt vt opinor εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν in generationẽ ſuã. D. Baſilius in Pſ. 48 generationem ſuam præſentem vitam interpretatur, & Cypria. in epiſt. ad Iubaianũ B & Orige. apud D. Thom. nemo interpretum quærit. cuius hæc ſint verba, hominis ne illius diuitis, an Chriſti, an Euangeliſtæ, quod tamen ad intelligendã huius loci ſententiam maxime pertinet. Mihi Chriſti videtur eſſe opinionem hominis illius diuitis, qui villicum iniquitatis laudauerat, approbantis: quaſi diceret, & merito quidem illius prudentiam laudauit: nam quod ad prudentiam quidem attinet, filii huius ſeculi filiis lucis plurimum præſtant. Eodem plane modo, quo ſerpens omnium animalium quæ in paradiſo fuerunt, fuiſſe dicitur ſapientiſſimus Gen.3.1. In hanc enim ſententiam D. Aug. lib 2. de Gen. ad litteram. c. 2. & Baſilius in Pſal. & Orig. ho. 8. in Iſaiam hunc locum inducunt. Ac Origen. quidem recte ad hæreticos refert, qui in conflandis, tuendiſq; erroribus ſuis C mire ingenioſi, mire prudentes ſunt. Hoc enim uero eſt, quod minime eſt in hac parabola ad rem ſignificatã accommodandum. Nec enim Chriſtus docere voluit, peccatores, qui filii huius ſæculi ſunt, prudentiores, diligentioreſq; filiis lucis eſſe in quærenda ſalute, ſed eſſe debere: mouendumq; illis omnem lapidem eſſe, vt ſeſe peccatis liberent. Nec fraudandum eſſe Deum, aut furta facienda, vt habeant, vnde pauperes ſibi amicos faciant; ſicut villicus ille fecit; ſed in hoc ſolum parabola proponitur, vt intelligamus homini peccatori, & qui à Deo condemnari periclitatur, omnem diligentiam, omnem prudentiam, omnem artem licitam tantum adhibendum eſſe vt à peccato exeat, & condemnationem fugiat. Argumentum e- D nim eſt à minore ad maius, & non à ſimilitudine, ſed à proportione ſumptum. Si villicus ille malis artibus, vt minimam, & temporalem pœnã fugeret, vſus eſt; quanto magis peccator, vt maximam, & æternam pœnam fugiat, omnibus bonis artibus vti debet? Et, ſi ille à domino ſuo, quẽ defraudauerat, laudatus eſt, quanto magis peccator, qui non Dominum fraudando, ſed illum potius in ſuis alendo pauperibus, prudens ac diligens fuerit, ab eo laudabitur? Id omnes auctores adnotauerunt; meliuſq; ex parabolæ concluſione intelligetur.

Quid ſit in generatione ſua.

Cuius hæc ſint verba

Scopus & finis parabolæ.

9. *Et ego vobis dico, facite vobis amicos de mãmona iniquitatis.*] Imitamini illum, qui ex alieno liberalis fuit; itaque amicos ſibi parauit. Mammon, aut mammona E Chaldaica vox diuitias ſignificat. Quo etiam ſignificatu vocem fuiſſe Punicam auctor eſt Augu. lib.2. de ſermone Domini in monte. c.22. & ſer. 35. de verbis Domini ſecundum Lucam. Itaq; mammona iniquitatis Chriſtus vocat inique partas diuitias; quas non iubet quidem vt inique & per fraudem, vt ille fecit, acquiramus; ſed vt ex inique acquiſitis amicos nobis ex pauperibus conciliemus, qui nos, cum defecerimus, in æterna recipiãt tabernacula. Nec vult nos ex ſolis male partis, ſed etiam ex iuſtis legitimiſque diuitiis id facere: quid enim ſi quis ingẽtes habeat opes, aut bonis artibus, honeſtiſque laboribus à ſe partas,

Filii ſæculi, & filii lucis. Hebraiſmus. filii nomen ſimilitudinem ſonat.

Quid ſit mammona iniquitatis.

aut ſibi à parentibus hæreditate relictas; qualis ille fortaſſe diues erat, de quo altera paulo infra parabola proponitur, qui purpura induebatur & byſſo; an non debebit ex illis amicos ſibi facere? Quis dubitet? Sed dixit Chriſtus quod dubium erat; tacuit quod dubiũ non erat; & quodammodo à minore ad maius argumentatus eſt; ſi ex rebus alienis exemplo villici amicos nobis facere debemus, quanto magis ex noſtris? Ponebat etiam tanquam certum diuitias eorum, quibuſcum loquebatur, inique paratas fuiſſe propterea de ſola mãmona iniquitatis mentionẽ facit, & vt ex illo amicos ſibi concilient, admonet. Ergo quod dicit *de mammona iniquitatis*, perinde eſt ac ſi dixiſſet, etiam *de mammona iniquitatis*, id eſt, non ſolum ex iuſte, ſed B etiam ex iniuſte partis diuitiis. Eadẽ mihi videtur eſſe ſententia cum illa. c.11.41. *Verumtamen quod ſupereſt date eleemoſynã & ecce omnia munda ſunt vobis.* Nam & illic de rebus per dolũ, & rapinam acquiſitis loquebatur, quibus Phariſæos plenos eſſe dixerat, & iiſdem diuitiis, quibus ſibi damnationem adſciuerant, ſalutem quærendã eſſe docebat. Non quod iuſtis diuitiis quærenda non ſit; ſed quod iniuſtis etiam quærenda. Sic Theophylactum, Augu. ſer. 35. de verbis Domini, & Irenæum. lib. 4. c.49. ſecutus *mammona iniquitatis*, interpretor. Niſi quis malit ex ℣. 11. interpretari, quod fugax, & fallax eſt. Hoc enim ſenſu illic iniquum appellat mammona. Aliam idem eodem loco D. Aug. & Beda in commentariis interpretationem afferunt, C vt omnes diuitiæ, quamuis iuſtis rationib. acquiſitæ, diuitiæ, aut *mammona iniquitatis*, appellentur, quia ſola eas iniquitas, id eſt homines iniqui diuitias eſſe putant: iuſtos enim non iſtas terrenas, ſed illas cæleſtes, atq; ſpirituales diuitias appellare. Aliam Euthymius, & idẽ Aug in comm. in Pſa. 48. omnes diuitias mammonam iniquitatis eſſe, *quia aut iniquitate*, vt ait Aug. *acquiſitæ ſunt; aut quia ea ipſa iniquitas eſt; quod tu habes, alter non habet, tu abundas, & alter eget.* Aliam Hierony. q. 1. ad Hedibiam, *Omnes*, inquit, *diuitiæ de iniquitate deſcendunt, & niſi alter perdiderit, alter non poteſt inuenire. Vnde illa vulgata ſententia mihi videtur eſſe veriſſima, Diues, aut iniquus aut iniqui hæres.* Aliam Tertullia. lib. 4. contra Marc. & Ambroſius, quod diuitiæ iniquum ho- D minem faciant. Sed hæc omnia minus proprie dicta videntur, etſi ſuo quodam ſenſu vera ſunt.

Vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.] Quid ſit, *cum defeceritis*, & qui ſint amici iſti, & quomodo ſint nos, *in æterna tabernacula*, recepturi, tres ſunt propriæ huius loci quæſtiones. Deficere ergo quidam interpretati ſunt mori. vt Theophylactus, & Euthy. Sed iſto modo omnes & boni, & mali; & iuſti & iniuſti deficient, quia omnes ſunt omnino morituri. Cum ſatis appareat ex villici comparatione non omnes, ſed qui villicationis officio male functi fuerint, eſſe defecturos. Alii putant eſſe condemnari in diuino iudicio. Sed quomodo eos, qui condemnati in illo iudicio fuerint amici liberabunt? Cum virgines illas, quæ oleum in vaſis ſuis non ha- E bebant, aliæ virgines vtiq; amicæ non liberauerint? Ergo, vt ſupra indicaui, deficere eſt aliis bonis operibus deſtitui, & à Deo, ſed in hac tantum vita, condemnari, remouerique à villicatione, vt ille dixit, id eſt priuari diuina gratia, excludi à diuino conſortio, fugari à Deo, vt apud Irenæum vertitur libr. 4. capit. 49. Quod cum nobis accidit, optimum remedium eſt eleemoſyna, vt in gratiam cum Deo redeamus. Eodem enim modo, vt ante dixi, hæc ſententia intelligenda eſt, quo illa ſuperior. c.11.41. *Quod ſupereſt, date eleemoſynam. & ecce omnia munda ſunt vobis.* Pauperes eſſe amicos, qui nos in æterna tabernacula recepturi ſint, ex iis quæ ſuperius dicta ſunt, manifeſtum

Quid ſit, cũ defeceritis.

Matt.25.9. 12.

Qui ſint amici iſti nos recepturi.

A eſt, & omnes auctores inter ſe conſentiunt. Ambroſium vnum excipio, cuius eſt ſingularis ſententia, ſanctos eſſe angelos, meritoque ab omnibus repudiata. Nec enim angelis, ſed pauperibus de mammona iniquitatis eleemoſynam damus. Tertullian. in libro de fuga in perſecutione Gentiles intelligere videtur, à quib. eſſent Iudæi in tabernacula recipiendi, ſed non ſatis affirmat. An autem omnes omnino pauperes, quibus eleemoſynam dedimus, ſint nos in æterna tabernacula recepturi, nõ immerito quæri poteſt. Quid enim ſi pauperes illi, quibus eleemoſynam dedimus, ipſi damnentur? Quomodo nos in æterna tabernacula recipient? niſi nos in infernum, quod abſurdum B eſt, propter datas ipſis eleemoſynas, dicamus recepturos. Propter hanc opinor rationem D. Auguſt. ſerm. de verbo Domini. 35. ſolos videtur ſanctos intellige. Quis ergo nos recipiet, cum illi, quibus eleemoſynam dedimus damnati fuerint? Non ſunt tam ſubtiliter iſta quærenda: ſed quia quæſtionem mouimus, diſſoluamus. Loquitur Chriſtus de iis, qui diuitias habent, quaſi omnes iniuſti; loquitur de pauperibus quaſi omnes iuſti ſint. Nõ quod illi iniuſti omnes, hi omnes iuſti ſint, ſed quod plerumq; illi iniuſti, hi iuſti eſſe ſoleant. Propterea dicit nos ab illis in æterna tabernacula recipiendos, quaſi illi in iiſdẽ futuri ſint tabernaculis. Quod ſi aliqui non fuerint, recipient tamen nos, quia propter illos recipientur. C Cœlum vocari tabernaculum ne dubium quidem eſt, non eo ſenſu quo D. Paulus Hebr. 9.11. tabernaculum appellauit. Nam Paulus cœlum tabernaculum, id eſt, adytum, ſacrarium, ſanctum ſanctorum, quale in templo olim erat, vocat; hîc tabernaculum quaſi domicilium appellatum eſt, vt res ſignificata, parabolæ reſponderet, in qua dictum fuerat; *Vt recipiant me in domos ſuas.* Quo autem modo nos pauperes in ea ſint tabernacula recepturi, omnes quærunt. Nec enim penes ipſos poteſtas futura videtur admittendi nos in cœlum, vel inde excludendi, *Gratiam enim; & gloriam dabit Dominus.* Præſertim cum Chriſtus ipſi dicat, *ſedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo.* Matt. D 20.23. Minime dubium quin propria auctoritate in æterna tabernacula recipere Dei proprium ſit. Itaque reliquum eſt, vt pauperes nos ideo in æterna tabernacula recipere dicantur, quia propter illis factas eleemoſynas recipimur, vt non tam ipſi, quam merita erga eos noſtra ſint, quæ nos proprie recipiunt, vt Chryſoſt. in comment. in Pſal. 48. & homilia in epiſtolam ad Hebræos, & Gaudentius in lib. ad Germinium & Baſil. in aſceticis, & Anaſtaſ. in quæſtionibus interpretantur; illud etiam obſeruant propterea non dixiſſe Chriſtum, vt recipiant vos in ſua tabernacula, ſicut villicus dixerat; *vt recipiant me in domos ſuas*; ſed *in æterna*, vt indicaret, non ipſos proprie, ſed bona opera noſtra eſſe, quæ nos recipiant, aut vt alii volunt, quia ſuis à Deo precibus impetrant, vt *in æterna tabernacula*, recipiamur. Vtrumq; ergo ſignificari arbi- E tror nos & propter noſtra in eos merita, & propter ipſorum preces recipiendos. Cum enim dicit, *vt recipiant vos*, indicat proculdubio eos in iiſdem, vt ait Euthymius, tabernaculis eſſe, & aliquid pro nobis agere: ſaltem loqui, ſaltem orare. Nam recipere nos in cubiculũ Regis dicitur, non ipſe ſolum rex, cuius ea proprie auctoritas eſt; ſed quiſquis nobis aut precibus, aut aliquo alio modo obtinet ingreſſum. Quare duo ex hoc loco & merita noſtra, & ſanctorum pro nobis ſuffragia aduerſus nouos hæreticos aperte colliguntur. Quo autem modo nos ſint eo recepturi vbi ipſi fortaſſe non erunt, ſupra docuimus. Tertullian. in libr. de fuga in perſecutione interpretationem,

Quomodo nos pauperes ſint recepturi in cœlum.

Pſa. 83.12.

De ſanctorum ſuffragiis, & meritis operũ.

aut

quia

quia & ſingularis, & difficilis eſt, eius ponam verba, non vt ſequatur, ſed vt ſciat lector *Facite autem vobis amicos de mammona, quomodo intelligendum ſit, parabola præmiſſa te doceat; ad populum Iudaicum dictum, qui commiſſam ſibi rationem Domini cum male adminiſtraſſet, deberet de mammone hominibus, quod nos eramus, amicos ſibi potius proſpicere quam inimicos; & releuare nos à debitis peccatorũ, quibus Deo detinebatur, ſi nobis id dominica ratione conferrent; vt cum cœpiſſet ab his deſi ere gratia, ad noſtram fidem refugientes reciperentur in tabernacula æterna.*

10. *Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt.*] Tres ſententiæ, quæ tribus hiſce ponuntur verſibus, quorſum à Chriſto adiectæ fuerint, etſi nõ inuenio qui explicet, res eſt tamẽ cum primis dictu neceſſaria, vt ſenſus intelligatur. Puto ego voluiſſe Chriſtum parabolã hoc loco ad ſuos diſcipulos accommodare, docereq; quomodo eſſent à villicatione remouendi ſi conceſſas ſibi à Deo facultates recte nõ diſpenſarẽt. Remoueri à villicatione ſpirituali eſt non dari illis dona ſpiritualia, aut iam data tolli. Non dari autem, vel tolli merito iis, qui minora bona temporalia non ſatis fideliter adminiſtraſſent. Huc omnia tendũt. Nũc ſententiæ ipſæ excutiendæ ſunt, videndumq; quomodo veræ ſint. Prima ſẽtẽtia eſt. *Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt.* Si dixiſſet, qui in maximo fidelis eſt, & in minimo fidelis eſt: aut, qui in minimo infidelis eſt, & in magno infidelis erit; nullã haberet ſẽtẽtia difficultatem. Videretur enim argumentum eſſe à minori ad maius, id eſt ab eo, quod min⁹ videtur ineſſe, ad id quod magis. Cum autẽ dicat, *Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt*, admirabilis, & præter communẽ ſenſum videtur eſſe ſententia. Cum enim prouerbiũ eſſe videatur, debeantq; prouerbia ex iis rebus ſumi, quæ aut ſemper, aut plerumq; fieri ſolent, hoc ex eo ſumptũ videtur, quod aut nunquã, aut raro fit. Quis enim fur nõ potius furatur, ſi inueniat, magna, quam parua? Itaq; ſolet magnitudo ipſa rei probiſſimos, & fideliſſimos quoſq; fures facere. Si quis pretioſiſſimũ in aliena domo vnionem inueniat, quo vno poſſit fieri ex miſero locupletiſſimus, ſi nemo videat, facilius vtique furabitur, quam ſi vas argenteum minimi pretii reperiſſet. Credo in eo prouerbio tantum ſpectatam fuiſſe hominum opinionem, qui, etſi eſt difficilius res magnas facere, quam paruas, tamen ex paruis de magnis ſolent facere coniecturam. Cum aliquem vidimus parua furta facere, coniicere ſolemus fore, vt etiam magna faciat; & è contrario, cum vidimus parua furta non facere, quæ pro peccatis non habentur, non pomum, non obulum negligenter habitum rapere, indicium nobis eſt magnæ in rebus magnis fidei. Hoc eſt, *Qui fidelis eſt in minimo, & in maiore fidelis eſt.* Minima vocat bona temporalia, maiora ſpiritualia; argumentatur, ſi bona temporalia, quæ minora ſunt, bene pauperibus impertiendo adminiſtrauerint, probabile eſſe fore, vt & ſpiritualia bene adminiſtrent, ideoq; illis eorum adminiſtratio cõmittatur, aut, quibus iam commiſſa eſt, non eripiatur. Loquitur de gratia Dei, cæteriſq; diuinis donis tanquam de ingenti aliquo theſauro, cuius cuſtodia, & adminiſtratio, cui datur, homini committitur; cui non datur, eripitur, tanquam indigno. In hunc ſenſum omnes veteres, nouique interpretes exponunt; ſed eos verſu ſequenti, vbi eadem, ſed obſcurior ſententia eſt, nominabo.

Quomodo fidelis ſit in maiore, qui in minimo.

11. *Si ergo in iniquo mãmona fideles non fuiſtis, quod verũ eſt, quis credet vobis?*] Manifeſtum eſt verum iniquo opponi mãmone, cum iniquo æquum potius, & iuſtum opponi debere videretur. Cęterum iniquum vocauit falſum, quia homines deludit ac fallit. Cui recte opponitur verum. Vocãtur autem falſæ diuitiæ temporales, quia facile pereunt, ſpemq; eorũ fruſtrantur, qui in ipſis confidebant. Verum autem mammona, id eſt veras diuitias ſpirituales, quia perpetuo manẽt, noſq; in æterna illa inducunt tabernacula. Itaq; ſimilis hæc ſententia illi eſt Matt. 6.19.20. *Nolite theſaurizare vobis theſaurum in terra, vbi ærugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cœlo, vbi nec ærugo, neq; tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur.* Ad hunc modũ omnes, quos legerim, veteres auctores exponunt, Iren. l.2.c.64. Cypr. in l. de opere, & eleemoſynis, Theophilus Antioch. li.3. allegor. Marcus ille Aſceta in diſputatione cum cauſidico ſeculari, Caſſian. collat.3.c.10. Gaudentius in reſponſione ad Germinium, qua hanc parabolam ediſſerit, Beda, Theophy. Euthym. Simili D. Paulus 1. ad Tim.3.5. argumentatione vſus eſt; *Si quis domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?*

Iniquũ dicitur mammona falſum, quod homines deludat.

12. *Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis credet vobis?*] Hæc tertia ſententia eſt, ſi verba tantum ſpectes, longe quam prima admirabilior. Quo enim modo ſequitur non eſſe futurum in rebus ſuis fidelem, qui in alienis fidelis non fuerit? Quis ſibi ipſi fidelis non eſt? Cæterum vt auctores illi, quos ſuperiore verſu nominauimus, & D. Augu. lib. 2. qq. Euang. c.35. interpretantur, alienum vocat quod temporale, noſtrum quod ſpirituale eſt, quia illas diuitias, cum morimur, hîc relinquimus; has nobiſcũ in cœlũ ferimus. *Ne timueris, cum diues factus fuerit homo; & cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quia cum interierit, non ſumet omnia, neq; deſcẽdet cum eo gloria eius*, Pſ. 48.17.18. & *diues cum dormierit nihil ſecum auferet, aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet.* Iob. 27.19. Hac ratione bene conſtat argumẽtatio: ſi in alienis, id eſt in rebus temporalibus fideles diſpenſatores non ſumus, neq; in noſtris futuros eſſe; quia difficilius vtiq; eſt ſpiritualia, quam temporalia bona bene, prudenterq; diſpenſare. Quo ergo modo Deus ſpiritualium bonorum adminiſtrationem nobis credet, quod eſt nos villicos ſuos facere, aut factos à villicatione non remouere, ſi bona temporalia, quæ nobis commiſerat, imprudenter, infideliterq; adminiſtrauimus?

Alienũ eſt, quod temporale: noſtrum, quod ſpirituale.

13. *Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire.*] Hæc ſententia apud Matth. c. 6.24. declarata eſt. Sed apparet Matthæũ alieno, Lucam ſuo loco poſuiſſe: cũ enim Chriſtum de mammona, id eſt de diuitiis agere cœpiſſet, credibile eſt eodem loco hanc de eodem mammona addidiſſe ſententiam; *Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire, &c. non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ.*

14. *Audiebant autem omnia hæc Phariſæi, qui erant auari, & deridebant eum.*] Ideo dicit audiſſe Phariſæos tanquam rem miram, quia ℣. 1. dixerat, *Dicebat autem ad diſcipulos ſuos*; cũ ergo omnia ſuperiora diſcipulis ſuis dixiſſet Chriſtus, non poterat ſcire lector audiuiſſe, niſi id Euangeliſta declaraſſet. Ergo etſi Chriſtus ad ſolos diſcipulos ſuos orationem conuerterat, adſtabant tamẽ Phariſæi, & ſubauſcultabant, quid illis diceret, eo fortaſſis auidi⁹, quo magis videbant eum ab ipſis auertere ſermonẽ, & quaſi ſecretum aliquid dicturum ad ſuos ſe conuertere. Is ſenſus magis Græce, quam Latine expreſſus eſt. ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες, *Audiebant autem hæc omnia & Phariſæi*, id eſt non ſolum diſcipuli quibuſcum loquebatur, ſed etiam Phariſæi, quibuſcum non loquebatur. Illi igitur, quia & Phariſæi homines iniquo aduerſus Chriſtum animo, & auari erant, Chriſtũ deridebant. Vbi mali verbi Dei auditoris exprimitur imago. Nihil eſt, quod magis auditoris fructum impediat, quam ſi aut offenſo in concionatorem animo ſit, aut contrario iis quæ dicuntur affectu ſit occupatus. Surdis canitur, cum aut auaris liberalitas, aut ambitioſis

Imago mali verbi Dei auditoris.

bitioſis humilitas: aut impudicis caſtitas commendatur. Vtrumque in Phariſæis erat impedimentum. Atque hæc fortaſſe cauſa fuit, quamobrem ab illis ad ſolos diſcipulos ſuos orationem tranſtulit, quod videret eos idoneos auditores non futuros eorum, quæ dicturus erat: & nolebat ante porcos proiicere margaritas. Et tamẽ conculcauerũt eas pedibus ſuis, & conuerſi contra Chriſtũ ipſum dirumpebant eum, id eſt, deridebant, & proſcindebant conuitiis. *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*, & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinantur.

1. Corinth. 2.14.

15. *Et ait illis, vos eſtis, qui iuſtificatis vos coram hominibus. Deus autem nouit corda veſtra.*] Apta ad Phariſæos reſponſio: cum enim iuſti videri vellent, ex eo quod, quæ erant ſpiritus Dei, percipere non poterant, aperte ipſorum hypocriſis apparebat. Quamlibet magnam ſpeciem ſanctitatis præ ſe ferrent, intus tamen corruptos eorum eſſe animos, qui verbum Dei capere, aut continere non poſſent. Iuſtitiam coram hominibus, hoc eſt extremam opponit internæ cordis nequitiæ. Triplex enim hic antitheſis latet, vna, qua iuſtitia nequitiæ: altera, qua externum interno: tertia, qua Deus hominibus opponitur. Nam cum dicit: *Deus autem nouit corda veſtra*, inſinuatio eſt, qua plus dicitur, quam ſignificatur, nempe corda ipſorum iniquitatis plena eſſe. Ea figura vti ſolemus vulgo, cum indicare aliquid occultum, & tam magnum volumus, vt aut explicare nequeamus, aut timeamus ne fidem ſuperet. Nouit Deus quantum ego ex obitu eius, cui inimicus putor eſſe, dolorem cepetim, loquitur ergo Chriſtus tanquam homo, qui Phariſæorum animos ignoraret, nolletque aperte de illis iudicare, ſed Deo iudicium relinquere, *Deus*, inquit, *nouit corda veſtra*: quod cum facit, plus indicat, quã ſi clariſſimis dixiſſet verbis. Corda autem veſtra omnis nequitiæ, & iniquitatis pleniſſima ſunt: & loquitur moderatius fugitque eorum inuidiam. Iuſtificare hoc loco ſignificat iuſtum ſe oſtẽdere, ac declarare qui nõ ſit. Quo loco abuti Lutherani, & Caluiniani hæretici ſolẽt, vt probent iuſtificationem noſtrã nihil eſſe aliud, quam iuſtitiæ Chriſti imputationem, qua iuſti habeamur, ac declaremur, cum vere iuſti non ſimus. Nec vident cæci hunc ipſum locum, quem magno ſibi præſidio eſſe putant, aduerſari maxime. Nec enim hic iuſtificari eſt, aut Chriſti, aut alterius cuiuſpiam iuſtitiam ei, qui iuſtificatur imputari. Itaque ſi ex hoc loco iuſtificationis regula ſumenda eſt: nunquam iuſtificari, erit imputatione iuſtitiæ haberi iuſtum. Deinde non animaduertunt homines in bonum tradi eo ipſo, quod Chriſtus dicit, *Vos eſtis, qui iuſtificatis vos coram hominibus*, indicare aliam eſſe iuſtificationem, qua non ipſi nos, ſed nos Deus iuſtificat, & iuſtificet non coram hominibus, ſed coram ſe: id eſt non ſola opinione non ſola imputatione reputationeue, ſed vere, atque reipſa. Hoc enim Hebraica phraſis ſignificat, *coram Deo*, præſertim cum alteri opponitur phraſi *coram hominibus*. Ea igitur iuſtificatio, cum huic, de qua hic Chriſtus agit, opponatur, & hæc ſola conſtet opinione, non vtique opinione ſola, hoc eſt imputatione iuſtitiæ, ſed re ipſa, & veritate conſtabit, efficiemurque per eam vere apud Deum iuſti. Ergo quamuis iuſtificandi verbum ſignificet, vt Auguſtin⁹ interpretatur, vere ex impio, aut iniuſto iuſtum facere, quemadmodum vox ipſa ſonat: tamen duo verba, quæ illi hoc loco copulantur, efficiunt, vt non veram, ſed opinatam iuſtitiam ſignificet, *Vos*, & *coram, hominibus.* Quorum duorum verborum vim quiſquis ad eum modum, quo paulo ante diximus, non intelligit, huius loci ſententiam intelligere non poteſt. Quod ſi hæc argumenta hic non haberemus, tamen ex aliis locis perſpicuum eſſet diuerſam eſſe iuſtificationem noſtram, noſque cum iuſtificamur, vere proprieque ex iniuſtis fieri iuſtos. Quid enim eſt quod ait D. Paulus 1. Corinth. 6.11. *Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſignificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri*: niſi, ante quidem fornicarii, idolis ſeruientes, adulteri, molles, maſculorum concubitores, fures, auari, ebrioſi, maledici, rapaces fuiſtis; (de his enim locutus fuerat) modo non eſtis, quia iuſtificati, id eſt iuſti facti eſtis? Quid eſt quod dicit Rom. 5. 1. *Iuſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum*, niſi cum iam non peccatores, ſed iuſti ſimus, pacato aduerſus Deum, & tranquillo ſimus animo? Sed hæc quæſtio copioſius à nobis, & loco magis proprio Rom. 4.3.4. diſputabitur.

Iuſtificare quid ſit hoc loco contra Lutheranos, & Caluin.

Quia quod hominibus altum eſt, abominatio eſt apud Deum.] *Altum*, dixit, quod admirabile eſt, & magno in pretio, quia ſolemus quæ magni facimus, quæque admiramur laudibus in cœlum ferre. Dubium vero, cuius rei ratio reddatur. Nonnulli non eorum, quæ dicta ſunt, ſed eorum, quæ intelliguntur, reddi putant. Intelligitur corda autem veſtra plena ſunt iniquitate, huius inquiunt, rei redditur cauſa, quia, *quod altum eſt hominibus, abominatio eſt apud Deum.* Ego potius credo cauſam reddi diuerſitatis diuini humanique iudicii, non quod aliquando, quod homines bonum iudicant, non etiam vere apud Deum bonum ſit: ſed quod frequenter contra accidat, vt, quod homines admirantur, id Deus omnino reprobet, atque condemnet. Hoc eſt, *Abominatio eſt apud Deum.* Significat enim id nomen non qualecunq; malum, ſed tam magnum, tam abſurdum, tam horrendum, vt ſtatim viſum, vel auditum non ſolum improbemus: ſed horreamus etiam, ac deteſtemur. Itaque quemadmodum cum dicit; *quod hominibus altum eſt*, ſignificat ſummũ hominum opinione bonũ: ita cum dicit, *Abominatio eſt apud Deum*, ſummum Dei iudicio ſignificat malum. Sententia ſæpe in diuinis litteris celebrata. *Nunquid oculi carnei tibi ſunt, aut ſicut videt homo, & tu videbis?* Iob. 10.4. *Ne reſpicias vultum eius, neque altitudinem ſtaturæ eius, quoniam abieci eum: nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt ea, quæ parent: Dominus autẽ intuetur cor*, 1. Reg. 16.7. *Nunc vos Phariſæi, quod deforis eſt calicis, & catini mundatis, quod autem intus eſt veſtrũ, plenum eſt rapina, & iniquitate*, ſupra c. 11.39. & Matth. 23.25. Omnia quæ vſque ad ver. 19. ſequuntur, expoſita à nobis ſunt apud Matthæum.

Abominatio quid dicatur.

19. *Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura, & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide.*] Prima hic quæſtio eſt, illa vulgaris: num hæc hiſtoria, an parabola ſit. Theophylactus quidem non ſolum parabolã eſſe putat, ſed adeo certus aſſeuerat, vt qui hiſtoriam eſſe dicunt ἀνοήτους, inſipientes appellet. Iuſtinus quoque q. 60 & Theophilus Antioch. lib. 4. allegor. & Eucherius in quæſtionib. in Lucam, & Chryſoſt. quatuor de Lazaro homiliis, vbiq; parabolam vocant. Alius præterea nemo, quod ſciam. Quin omnes alii auctores hiſtoriam eſſe dicunt. Iren. lib. 2. c. 62. Tertull. in lib. de anima c. de ſubſtantia animæ. Clemẽs, vt videtur, lib. 2. Pędag. Chryſ. etiam hom. 6. in 2. epiſt. ad Cor. & in hom. de beato Iob, & in hom. de eo quod ſcriptum eſt in Pſ. 25.11. *Redime me, & miſerere mei*, Amb. in commẽt. Euthym. hoc loco, quorum ſententia his fere argumentis probabilis efficitur. Primum quod, vt adnotauit Origen. in cap. 1. Iob, & Chryſoſt. in hom. de Lazaro, & diuite in parabolis nomina perſonarum, quæ introducuntur, exprimi non ſoleant. Quo argumẽto Origenes, aliique auctores aduerſus quorundam Iudæorum opinionem probauerunt librum Iob veram hiſtoriam,

Nũ hæc hiſtoria an parabola ſit.

hiſtoriam, non parabolam eſſe ad informationē morum fictam. Deinde quod nullam Chriſtum parabolam ex rebus quæ poſt hanc vitam fiunt, ſumpſiſſe videamus, quod, cum omnis parabola ad docendum, quod minus alioqui intelligeremus, afferatur, ex iis rebus ſumi debeat, quæ nobis ante oculos obſeruantur; quales profecto illæ non ſunt, quæ in altera gerūtur vita: vide alia huius rei argumenta in fine huius verſus, & ℣. 20. Exemplum igitur hoc eſt rei vere geſtæ, quod ſolus Chriſtus, qui vt Deus non ſolū quidquid in hac, ſed etiam quidquid in altera vita gerebatur, recte ſciebat, narrare potuit. Itaq; voluit oſtēdere eius hiſtoriæ narratione ſe Deum eſſe, & penes ſe eius eſſe fidē. Vera hæc omnia ſunt, ſed credo ego, nec ſolam hiſtoriā, nec ſolam parabolam eſſe, ſed mixtum quiddam ex vtraq;, qualis apud poëtas Tragicomœdia eſſe dicitur, atq; hæc ipſa eſt Iuſtini ſentētia. Nam quod diues ille, & Lazar[9] fuerit, quodq; ille in inferno ſepultus, hic ab angelis in ſinum Abrahæ portatus fuerit, hiſtoria eſt. Quod autē diues ille cum Abraham locutus fuerit, eumq; rogauerit, vt Lazarū ad ſe mitteret, qui gutta aquæ linguam ſuam refrigeraret, parabola eſt hiſtoriæ adiuncta, quēadmodū eo loco probaturi ſumus, nec enim, qui in inferno ſunt, ſanctos rogare ſolēt. At quorſum ſiue parabolā, ſiue exemplū ꝓpoſuit, præſertim cum paulo ante non iam de diuitiis, ſed de adulterio, & matrimonio diſputaſſet. Quidā ad ſuperiorē diſputationem referunt ℣. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiāt vos in æterna tabernacula*, &, *non poteſtis Deo ſeruire, & māmonæ.* ℣. 13. vt Chryſ. in hom. de diuite, & Lazaro, & bene apteq; hæc hiſtoria cum illa parabola cohæret; eſtq; vero ſimile Chriſtum poſt illam addidiſſe, vt quod parabola docuerat, confirmaret hiſtoria. Sed non facile mihi perſuaſerim ea, quæ trib. proximis verſibus dicta ſunt, hoc loco à Chriſto pronūtiata, ſed eo poti[9], quo Matthæus recitauit. Cæterū Lucas non habita ratione temporū, in vnum, vt ſeſe ſcribenti offerebāt, locū contuliſſe. Docet ergo exēplo, quod ante ſimilitudine tantum quadam, & parabola docuerat, multo meliorem pauperum, quam diuitū conditionē eſſe; neminiq; ſuas in altera vita diuitias profuturas, niſi quatenus eas hic cum pauperibus communicauerit. Ideo tam ſplendidū deſcribit diuitem, tam miſerabilem pauperem, vt maiorē perſuadendi vim habeat exemplum, cum is, qui maxime diues fuerat, coactus in altera vita ſit ab eo, qui maxime fuerat pauper, vel guttam vnam aquę mendicare. *Induebatur*, inquit, *purpura, & byſſo. & epulabatur quotidie ſplendide.* Eodem modo Salomon Prouerb. 31. 22. diuitem, & gnauam matremfamilias deſcribit. *Stragulatam veſtem fecit ſibi; byſſus, & purpura indumentum eius.* Purpuram proprium Regum fuiſſe veſtitum, aut virorum principum, quibus illi, vt eo vti poſſent, magno beneficio conceſſiſſent, nemo neſcit, & ex Daniel. c. 5. 7. 16. 29. & 1. Machab. 10. 20. & 11. 58. & 14. 43. 44. perſpicuum eſt. Itaq; ſi tam facile coniecturis vellem credere, quam credere nonnulli ſolent, Regem potius aliquem, ac fortaſſis Herodem, aut certe Regulum, quales multi tunc erant, fuiſſe dicerem, & ex habitu probarem; quam quod Euthym. ex Hebræorum traditionibus, aut potius fabulis dicit fuiſſe diuitem quendam ſub id tempus, cui Nineuſi nomen eſſet. Minuūt fidem opinionis mali auctores Hebręi. Non abs re quidam quærunt, quid cauſæ fuerit, cur pauperē Chriſtus nominauerit, diuitem non nominauerit: cum diuitum nota vulgo, & celebrata, pauperū ignobilia, & obſcura nomina eſſe ſoleāt. Chryſoſt. hom. de diuite & Lazaro, & Greg. & Beda hanc reddunt cauſam], *quod Deus humiles nouit, atq; approbat, & ſuperbos ignorat. Vnde & quibuiſdam de miraculorum virtute ſuperbientibus, in fine dicturus eſt, neſcio vos vnde ſitis, diſcedite à me omnes operarii iniquitatis. Et contra Moyſi dicitur, teipſum noui ex nomine tuo. Ait ergo de diuite, Homo quidam; ait de paupere egenus nomine Lazarus. Ac ſi aperte dicat, Pauperem humilem ſcio. ſuperbum diuitem neſcio: illum cognitum per approbationem habeo, hunc per iudicium reprobationis ignoro.* Apte quidē ad mores, neſcio an ad ſenſum. Verius fortaſſe dici poterat prudentiæ, atq; moderationis fuiſſe Chriſti, vt pauperem, quē laudabat nominaret; diuitē, quem vituperabat, nō nominaret; ne & illi iniuriam facere, & ſibi inuidiam conflare videretur. Itaq; ex hoc ipſo, vnde probari videtur poſſe non hiſtoriam hanc, ſed parabolam eſſe, quod non nominet perſonam diuitis, maxime hiſtoriā eſſe confirmatur. Si enim parabola fuiſſet, & in parabolis perſonarum nomina licuiſſet exprimere; non minus vtiq; diuitem, quam pauperem nominaſſet, nullam in ficta narratione cuiquam facturus iniuriam, nullam inuidiam ſubiturus. Cæterum quia veras, non fictas perſonas introducebat, habenda ratio fuit honoris eius, qui damnatus dicebatur. Quiſquis diues ille fuerit, Iudæam certe ex ℣. 24. & 31. fuiſſe conſtat.

Quorſum propoſita ſit hæc hiſtoria, ſiue parabola.

Purpura Regū indumentum.

Cur pauperem, non diuitē nominauerit Chriſtus.

Sup. c. 7. 27. Mat. 7. 22. 23. & 25. 12. Exo. 33. 17.

20 *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus.*] ſicut ſummam diuitis in hac vita fœlicitatem deſcripſerat, ita ſummā nunc pauperis miſeriam deſcribit. Quod eius nomen exprimit, ideo facit, vt maiorem hiſtoriæ fidem conciliet. Conſtans omnium auctorum opinio eſt alium hunc fuiſſe Lazarum, quam illum, qui Marthæ, & Mariæ frater fuit, quemq; Chriſtus mortuum exſuſcitauit, Ioan. 11. 1. 43. & 12. 1. 2. 9. 10. 17. Ea totius Eccleſiæ ſententia eſt, quæ duos facit Lazaros, & vtrique cultum exhibet, ac dedicat templa; quod alterum eſt argumentū ad probandum, quod ſupra dicebamus, hiſtoriā hanc eſſe, non parabolam. Nec enim Eccleſia perſonæ, quæ nunquam fuiſſet, cultum exhiberet. Non ſolum pauperē, ſed, quod miſerabilius eſt, mendicum fuiſſe dicit, & vlceroſum, & ad ianuam diuitis iacuiſſe; quæ omnia emphaſim ſingularem habent. Nam quod mendicum, & vlceroſum fuiſſe ait, indicat adeo fuiſſe miſerabilem, vt vel crudeliſſimi cuiuſque animum ad commiſerationem commouere poſſet. Quod autem ad ianuam diuitis iacuiſſe, oſtendit diuitem eius miſerabilem conditionem ignorare nō potuiſſe, cum quotidie ſiue egrediens domo, ſiue domum regrediens in illum incurreret; & eius nuditatem, maciem, vlceraque conſpicere cogeretur; nec tamen motum erga illum fuiſſe commiſeratione; cupiuiſſe enim pauperem de micis, quæ de eius menſa cadebant, ſaturari, neminemque illi dediſſe. Nam etſi hæc vltima verba *& nemo illi dabat*, in nullis Græcis, & non in omnibus Latinis codicibus leguntur, tamen ſiue legantur, ſiue non, manifeſtum eſt neminem illi dediſſe, cum ad ianuam iaceret expectans, vt ſibi aliquid vel ex micis porrigeretur, vt Diuus Auguſtinus hom. 7. argumentatur. Magni auctores myſterium in hoc Lazari nomine obſeruarunt, & adiutum à Deo interpretati ſunt. Legat, qui volet, Chryſoſtomum homilia de diuite, & Lazaro, & Auguſtinum Pſa. 69. & Greg. lib. 25. Moral. cap. 18. ſed iudicium adhibeat, caueatque ne nimis libere ludat in re minime neceſſaria.

Lazarus hic diuerſus à fratre Marthæ.

21. *Cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis.*] Cupiens vel eiuſdem eſſe apud diuitem conditionis, cuius canes eius erant. *Nam & catelli*, inquit, mulier illa Chananæa, *edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum.* Exprimit his verbis extremam paupertatem, famem, atque miſeriam. Quemadmodum cap. 15. 16. extremam adoleſcentis illius famem expreſſit, *Et cupiebat*, inquit, *implere ventrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat.*

Mat. 15. 27. Mar. 7. 28.

Sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius.] Indicat ſemimortuum ad ianuam diuitis iacuiſſe. Nec enim ad hominem viuum, & vigentem acceſſiſſent non inuitati canes, vt eius lingerent vulnera. Indicat etiam tam purulenta fuiſſe vlcera, vt canes ad illum tanquam ad proiectum cadauer accurrerent, vt ſaniem, vel ſanguinem elingerent. Nec enim ſignificat Chriſtus, quod vulgaris quædam fert opinio, canes quaſi diuinitus impulſos beneficii cauſa ad lingenda Lazari vulnera acceſſiſſe, vt ea lingua curarent, quæ vim dicitur medicam habere, itaque dolorem illi alleuarent: ſed ſuo potius commodo, vt Lazari ſanguine, pureue ſaturarentur. Non enim id Chriſtus agebat, vt doceret, quid Lazarus leuamenti, ſed quid miſeriæ, doloriſque habuiſſet, tamque ipſum inopem ac miſerum; diuitem vero contrà tam crudelem fuiſſe, vt, cum ipſe de micis, quæ de menſa cadebant diuitis, quibuſque eius canes ſatiabantur, edere non poſſet, eius quodammodo ſanguine canes diuitis ſaturarentur. Itaque paucis admodum verbis & miſeriam Lazari, & diuitis auaritiam, atq; crudelitatem exaggerat.

22. *Factum eſt autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in ſinum Abrahæ.*] Phraſis illa, *& factum eſt*, ex Hebraico idiomate deſcendens caſum ſignificare ſolet. Sed neſcio an hoc loco maiorem quandam habeat ſignificationē, vt nō caſu, aut natura, ſed miſeria illa, quā ante deſcripſerat factū indicetur, vt Lazarus moreretur. Quod ipſum ad exaggerandam miſerabilem eius conditionem maxime pertinebat. Aliquod eſt argumentum, quod cum de diuite loquitur, non dicit, & factum eſt vt & diues moreretur: ſed, *mortuus eſt autem & diues.* Quod autem ait portatum fuiſſe ab angelis, bonorum angelorum ſignificat miniſterium. *Omnes*, inquit, *angeli adminiſtratorii Spiritus ſunt, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatē capiunt ſalutis*, Heb. 2. 14. Confirmatur ex hoc loco Theologorum opinio animas iuſtorum à corporib. egreſſas à bonis angelis in cœlum; iniuſtorum vero à malis in infernum deportari. Nam tanquam rem nō omnibus communē, ſed ſolis ſanctis propriam Chriſtus narrat, quod angeli animā Lazari portauerint, indicās animas damnatorum aut non ab angelis, aut non à bonis portari ſolere. Etſi Hieron. in 7. cap. Danielis, & Ambroſ. lib. 5. epiſtolarum epiſt. 21. & bonorū & malorum animas à bonis angelis illas in cœlum, has in infernum duci, videntur exiſtimare. Illud magis receptum eſt, atque probabile. Verum quod nonnulli Theologi, ex hoc loco colligunt animas corporibus exutas moueri nō poſſe loco, quod ab angelis quaſi mortuum, & ignauum onus dicātur deportari, nimis argutum eſt. Nec enim portandi verbum eam hîc habet vim, vt ſignificet onus humeris geſtare; ſed pro, ducere poſitum eſt, vt in illo loco Pſ. 90. 12. *In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Non enim ſignificat Dauid angelos manib. ſuis portaturos Chriſtum, ſed ita ducturos, quacunq; incederet, itaq; protecturos, vt non magis ad lapidem poſſet offendere, quam ſi manibus geſtaretur. Eodem prorſus modo hoc loco ſignificatur iuſtorum animas ab angelis tuto in cœlum duci, ne eas dæmones inuadant. Quare non magis ex hoc loco animas, quam ex illo Pſalmi Chriſtum moueri non poſſe, probari poteſt.

Catholica opinio de angelorum miniſterio confirmatur.

De ſinu Abrahę, quid, & vbi eſſet, magna quæſtio. Nō fuiſſe ſinū ipſum corporis Abrahæ nemo, vt opinor, dubitat, & Aug. lib. 4. de anima ad Vicentium c. 14. manifeſtum eſſe putat. Certum igitur eſt locum aliquem fuiſſe quietis, in quo Abraham, & cæteri iuſti verſarentur, dum *acciperent*, vt ait D. Paul. *repromiſſionem, Deo nobis melius aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur*, vt idem Auguſtinus eodem loco ait, & in epiſtola ad Dardan. 57. & in epiſtola ad Euodium. 99. An corporeus locus fuerit, dubitare idem ſolet Auguſtinus; Gregorius vero Nyſſenus in diſputatione de anima, & reſurrectione non dubius, negat fuiſſe corporeum. Sed vtrumq; ex hoc loco haud obſcure colligitur. Cum enim ſinum Abrahæ inferno, vbi diues ille cruciabatur, qui certe corporeus locus erat, Chriſtus opponat, dubium eſſe non poteſt, quin ſinus etiā Abrahæ corporeus locus fuerit, ſed requietis. Non enim opponuntur, niſi quæ ſub genere eodem contraria ſunt.

Sinus Abrahæ quid fuerit.

Hebr. 11. 39. 40.

In Categoriis cap. de Oppoſitis.

Vbi fuerit, ſubtuſne, an ſupra terrā, affirmare nuſquam auſus eſt Auguſt. homo in ſuſtinendo iudicio miræ prudentiæ. Nā quo minus ſub terra eſſe diceret, obſtare putabat, quod Abrahā dixerit ℣. 26. *inter nos, & vos chaos magnum firmatū eſt*, quaſi ſi ſub terra vterq; locus fuiſſet, & ille vbi Abrahā, & ille vbi diues erat, tantum inter eos chaos eſſe non potuiſſet. Hoc argumentum poſt, cum ea explicabimus verba, diluemus. Ambroſius in oratione de obitu Valentiniani, & Beda in commentariis huius loci in cœlo videntur collocare; ſed credo eos de noſtro loqui tempore, quo tempore cum in cœlum Abraham tranſlatus ſit, & ibi ſinum Abrahæ, vbi Abrahā ipſe eſt, eſſe oporteat, in cœlo poſuiſſe. Quod confirmare videtur Chriſtus cū dicit; *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum*, Matth. 8. 11. Legi qui ſinum Abrahæ illum ipſum paradiſum, in quo Adamus fuit ante peccatum, fuiſſe dicerent, in eamq; ſententiam propenſus eſt Aug. Quod minime omnium credibile eſt. Illum enim paradiſum ſupra terrā fuiſſe ſcriptura teſtatur; ſinum vero Abrahæ ſupra terram fuiſſe quis credat? cum iam tum paradiſus ille non eſſet, quem Deus plantaſſe dicitur, inuenturis eum, ſi eſſet, multis, ſiue caſu, ſiue quæſitum induſtria. Probabiliſſimum quod poſteriorū Theologorum obtinuit opinio, fuiſſe ſub terra diſtinctū quiddam ab omnibus aliis pœnarum locis, qualis infern[9] & Purgatorium erant, cum quietis locus eſſet, & ſuppliciis opponatur. Eam ſententiam Iulianus Toletanus Epiſcopus & ipſe ſequitur lib. 2. Prognoſtic. c. 4. & Auguſtini eſſe putat. An ab eo loco diſtinctus fuerit, in quo nunc infantes ſine baptiſmo de vita decedentes recipi creduntur, Theologi dubitant, nec eſt quicquam de re dubia temere pronuntiandum. Si quis iſta requirit, magni Toſtati Paradoxa legat.

Vbi fuerit ſinus Abrahæ.

Illud huius proprium eſt loci, vt doceamus, quam obrem locus ille quietis, vbicunq; tandē fuerit, ſinus Abrahæ dictus ſit. Nam ita vulgo vocatū fuiſſe, quāuis hoc vnum ſcripturæ teſtimonium ſit, ex hoc tamē vno ſatis eſt manifeſtū. Sic enim Chriſtus locutus eſt, tanquam de re vulgo eo nota nomine, & vſitata. Duplex quæſtio cur ſinus, & cur Abrahæ potius, quam alterius dictus fuerit? Theophyl. à ſinibus maris, id eſt apricis locis, in quos ſe nauigantes ſolent recipere ſinum Abrahæ dictū putant, quod in eum locū ſancti reciperentur. Auguſt. vero ſer. de tempore 110. quod locus ſecretus eſſet. Credo ego à diſcūbentibus ſumptam fuiſſe metaphorā, quorum hic erat ordo, vt cui proximus quiſq; eſſet, in eius recumberet ſinū. Quēadmodum Ioannes in cœna illa nouiſſima in ſinum Chriſti recubuiſſe dicitur Ioan. 13. 23. quia ergo, quod in ſinu eſt, coniunctiſſimū, & cariſſimū nobis eſt, & qui amat, tunc maximam capit voluptatē, cū in ſinū eius, quem amat, recumbit, vt idē indicauit Ioannes. qui cum dixiſſet; *Erat vnus ex diſcipulis eius recumbens in ſinu Ieſu*, quaſi explicandi cauſa addidit, *quem diligebat*

Cur locus ille quietis ſinus dictus ſit.

N Ieſus;

Ieſus: factum eſt vt ſinus locus maximæ voluptatis, & perſonæ amatæ coniunctiſſimus vocaretur. Sic Filius in ſinu Patris eſſe dicitur Ioann. 1.18. Itaque aliqua mihi ſuſpicio eſt non totum illum locum, vbi cum Abrahamo iuſti quieſcebant: ſed in eo loco illum ſitum, qui Abrahamo proximus erat, ſinum Abrahæ vocatum eſſe: vt ſenſus maior ſit, quam putatur vulgo, Lazarum non ſolum in locum requietis ab angelis portatũ fuiſſe: ſed in ipſo ſinu Abrahæ, id eſt, in loco illi proximo, quia & meritis proximus erat, collocatum. *Cap. 8. 11.* Quemadmodum cum apud Matthęum dicit: *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum*, non ſolũ ſignificat multos Gentiles, de quibus loquebatur, locum aliquem in regno cœlorum, ſed etiam primas ſedes habituros: ſeſſuros enim iuxta Abraham, Iſaac, B & Iacob, qui tanquam patres quaſi primo loco ſedentes introducuntur. Id enim agebat, vt multorum Gentilium gloriam maxime exaggeraret. Sicut id hoc loco agit, vt Lazari merita, & præmium: diuitis culpam, & ſuppliciũ exaggeret. Quemadmodum ergo, cùm diuitem in inferno ſepultum fuiſſe dicit, indicat, vt poſtea docebimus, eum in profundiſſimum inferni locum fuiſſe detruſum, maiora ibi, quam cæteros damnatos ſupplicia ſubiturum: ſic, cum Lazarum in ſinum Abrahæ dicit eſſe portatum, non ſolum ſignificat in locum quietis, ſed in locum Abrahæ proximũ fuiſſe delatum, vbi maiore, quam plerique alii qui eodẽ erant loco, voluptate frueretur. Simile in Apoſtolis exemplum eſt: quamuis enim omnes cum Chriſto C in cœna recumberent, omnes eius conſortio, præſentiaq; & eiuſdem honore menſæ fruerentur, tamen maiore fruebatur Ioannes, qui in ſinu Domini recumbebat. Hoc inquam, valde mihi probabile videtur: ſed quia meum eſt inuentum, malo timidus in aſſeuerando eſſe, quam temerarius.

Cur Abrahæ ſinus dictus ſit. Alterius quæſtionis, quare Abrahæ potius quam alterius cuiuſpiam ſinus dictus fuerit, præſertim Adami, qui & in terreſtri illo paradiſo, & in hoc, de quo nunc agimus, primus vtique fuit, aut certe ſecundus, diuerſæ ſunt ſententiæ. Theophy. in cõment. & Chryſoſt. hom. 3. de Lazaro hanc afferunt cauſam, quod Abraham hoſpitalitatis virtute excelluerit *angelis* etiã, vt ait D. Paulus Hebr. 13. 2. *hoſpitio receptis*, Gen. 18. 3. Lazarum ergo in ſinum eius tanquam hoſpitem re- D ceptum dici: à quo enim niſi ab Abraham hoſpitio recipi potuiſſe, qui angelos etiam recipiebat? Melius *Roman. 4. 17. 18.* ſentiunt, qui cauſam eſſe putant, quod Abraham pater fuerit omnium credentium: itaq; omnes ſanctos in ſinum eius, tanquam filios in domum patris fuiſſe receptos. Adamum etiam ipſum, & Abelem, & quicũque Abrahamum ætate præceſſerunt, quia illi ipſi niſi imitatione futuri Abrahami credidiſſent, eiuſq; quodammodo ſimilitudine fidei fuiſſent filii, ſalui non fuiſſent. Sic Auguſtinus lib. 4. de origine animæ ca. 15. & Cyrillus lib. 1. in Ioan. c. 52. Placet etiam quod Toſtatus ait, habitam eſſe rationem promiſſionum, quæ Abrahamo potiſſimum factæ ſunt, vt in ſemine eius omnes gentes benedicerẽtur, Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. Quia enim omnibus in illo promiſſum eſt, omnibus ad eius ſimilitudinem ſoluitur, & in eius, vt ita dicam, domo. Eadem prorſus ratione, qua illi qui ex O- E riente, & Occidente veniunt, non cum Adamo, ſed cum Abraham, Iſaac, & Iacob recumbere dicuntur, Matth. 8. 11. quia tribus illis potiſſimum patriarchis promiſſiones factæ ſunt.

22. *Mortuus eſt autem & diues, & ſepultus eſt in inferno.*] Haud dubium, quin Chriſtus non caſu, ſed certo conſilio aliter de diuite, quam de Lazaro loquatur. De Lazaro dixit. *Factũ eſt vt moreretur*, id eſt, fame deni- A que ad ianuam diuitis iacens mortuus eſt. De diuite autem non dicit: Factum eſt vt moreretur: quia non fame, ſed nimia potius fortaſſe ſatietate mortuus eſt: ſed dixit, *Mortuus eſt autem & diues*, quaſi dicat cum diues eſſet, cui nihil ad ſanitatem, vitamq; tuendam deeſſe videretur, tamen mortuus eſt, ſicut & Lazarus. De Lazaro non dixerat fuiſſe ſepultum, quia pauper cum eſſet, inſepultus fortaſſe relictus eſt: aut quia aliud habebat, quod de illo diceret honorificentius, ab angelis in ſinum Abrahæ fuiſſe portatum. De diuite dicit fuiſſe ſepultum, quia nihil poſt mortem præter ſepulturam honorificum habuit: ſed ſepultum in inferno, id eſt, infimam in inferni partem, vbi grauiora ſupplicia ſunt, fuiſſe demerſum, vt Baſilius apud D. Thomam, aut quiſquis auctor fuit, interpretatur. B Propterea non ſatis habuit dicere, Mortuus eſt & diues, & portatus eſt à dæmonibus in infernum: ſicut de Lazaro dixerat: *Et portatus eſt ab angelis in ſinum Abrahæ*, ſed dixit, in inferno fuiſſe ſepultũ, id eſt tanquam inutile cadauer in ima inferni parte fuiſſe defoſſum. Itaque imam partem inferni, quæ per ſepulturam ſignificatur, ſinui Abrahæ opponit. Sinus enim ſignificat locum Abrahamo proximum, in quo plurimũ erat voluptatis: ima inferni pars locum vltimum inferorum, vbi plurimum pœnæ. Poteſt & hic, & ſuperiore verſu, vbi de Lazaro ait, ſynecdoche videri, qua pars pro toto accipiatur. Nam nec corpus Lazari in ſinum Abrahæ portatum, nec corpus diuitis in inferno ſepultum eſt, & tamen ita loquitur quaſi in ſinum C Abrahæ totus delatus Lazarus; & in inferno totus diues ſepultus ſit. Sed mihi hæc non tam ſynecdoche, quam parabola videtur eſſe. Nam etſi Lazarus, & diues ille vere fuerunt, eaque hiſtoria eſt: tamen quod de illis tanquam de habentib. altero in ſinu Abrahæ, altero in inferno corpora ſua loquitur, parabola eſt ad exprimendum alterius præmium, alterius ſupplicium, hiſtoriæ ſuperaddita. Etenim quamuis nec Lazarus in ſinu Abrahæ, nec diues in inferno haberet corpus: tamen quia vterq; poſt reſurrectionem habiturus erat, ita de illis per anticipationem loquitur, quaſi iam haberent, vt integra & animæ, & corporis alterius præmia, alterius ſupplicia declararet. Quod ad intelligenda, quæ ſequuntur, in primis obſeruandum eſt.

D 23. *Eleuans autem oculos ſuos, cum eſſet in tormentis: vidit Abraham à longe, & Lazarum in ſinu eius.*] Mirum quantum negotii oculi iſti diuitis, & lingua illa, & digitus Lazari, de quib. verſu ſequenti agitur, omnibus auctoribus fecerint. Vſq; eo prorſus, vt multos in errorem compulerint: Gregorium quidem Nyſſenum, vt non ſolum membra iſta corporis, ſed locum etiam ipſum inferni, & ſinum Abrahæ ſpiritualiter tantum intelligenda putaret: Tertullianum vero in libro de anima cap. 2. vt animam corpoream eſſe diceret: parumq; abfuit, quin idem argumentum in ſimilem errorem compelleret Auguſtinum: multis enim locis ita eo vtitur, vt in eam ſententiam moueri videatur: ſed vt erat prudens, ſeipſum continuit, nequid temere definiret: multos & ex antiquis illis, & ex recentioribus, vt exiſtimarent ignem inferni non eſſe corporeum. Cum enim eodem modo de mem- *An ignis inferni ſit corporeus.* E bris diuitis, & Lazari atq; de flamma illa, qua diues vrebatur, agatur: ſi nec illi oculi, nec ille digitus, nec illa lingua vera atque corporea erant, non dubiũm nec flammam veram fuiſſe, atq; corpoream. Quod & D. Auguſtinum ſi non in errorem, in dubitationem tamen adduxit, & ita quidem adduxit, vt nec auderet ipſe definire, & nos præiudicio quodam ſuo deterreret, nequid certo definiremus. Sic enim libro 8. de Geneſ. ad litteram. cap. 5. ſcriptum reliquit.

Me ius

Melius eſt dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Illum quippe diuitem in ardore pœnarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos eſſe non dubito. Sed quomodo intelligenda ſit illa flamma inferni, ille ſinus Abrahæ, illa lingua diuitis, ille digitus pauperis, illa ſitis tormenti, illa ſtilla refrigerii, vix fortaſſe à mãſuete quærentibus, à contentioſe autem certantibus nunquam inuenitur. Libro autem 21. de ciuitate c. 10. ignem quidem, quo poſt reſurrectionẽ crucianda ſunt corpora corporeum futurum dicit; illum autem incorporeum fuiſſe, quo illius diuitis anima cruciabatur. *Dicerem*, inquit, *ſic arſuros ſine vllo ſuo corpore ſpiritus, ſicut ardebat apud inferos ille diues, quando dicebat, crucior in hac flamma; niſi conuenienter reſponderi cernerem talem fuiſſe illam flammam, quales oculi, quos leuauit,* B *& Lazarũ vidit; qualis lingua, cui humorem exiguum deſiderauit infundi; qualis digitus Lazari, de quo id ſibi fieri poſtulauit, vbi tamen erant ſine corporibus animæ. Si ergo incorporalis & illa flãma, qua exarſit; & illa guttula, quam popoſcit; qualia etiam ſunt viſa dormientium, ſiue in ecſtaſi cernentium* *Verſ. 24.* *res incorporales, habentes tamen ſimilitudinem corporum.* Poſteriores Theologi animaduertentes pœnas illas inferni fere ſemper in ſacris litteris ignẽ appellari, recte iudicarunt metaphoram eſſe non poſſe, quæ tam perpetua eſſet; itaq; verum, atq; corporeum eſſe ignẽ. Nec ſentẽtiam probarunt Auguſtini qui alium, quo ante reſurrectionẽ, animæ; aliũ, quo poſt reſurrectionem corpora cruciantur, exiſtimauit eſſe ignem. Nec enim dubium, quin idem quo animæ noſtræ, & quo angeli crucientur, ignis ſit. Atqui ille, quo angeli nũc, C & ille, quo corpora damnatorum poſt reſurrectionẽ crucianda ſunt, idem eſt. *Ite*, inquit, *in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & angelis eius* Matt. 25. 41. Vulgaris opinio eſt, auctoremq;, vt opinor grauem habens Auguſtinum locutum Chriſtum de membris animarũ Lazari, ac diuitis, quemadmodũ de membris Dei, ſcriptura loquitur; nõ quod aut Deus, aut anima membra habeat, ſed quia nos quaſi habẽtem fingere ſolemus; aut quia per membra corporea & Dei, & animarum proprietates quædam declarantur; per oculos vis cognoſcendi, per manus, ac digitos vis agẽdi, per linguam vis guſtandi, & omnino ſentiendi, atq; loquẽdi. Hugo vero Eterianus li. de regreſſu animarum à D inferis c. 12. exiſtimat animas, quamuis corporea non habẽt membra, ſimulacra tamen habere quædam ſuorum corporum, quemadmodum ſpeculum earum rerũ, quę illi obiiciũtur, ideoq; membra illis Chriſtum tribuiſſe. Nonnulli Prophetarum more rem futurã, quaſi iam præterita eſſet narrari putant, quo eius magis certitudo declaretur. Quia ergo poſt reſurrectionem futurum eſt, vt animæ vna cum corporibus aut præmio, aut ſupplicio afficiantur, id dici quaſi iã fiat. Nec abſurde dicũt, ſi explicare ſententiam ſuam ſcirent. Alii accommodate ad noſtram intelligentiam, non ad veritatem Chriſtum locutum putant, futurũ enim fuiſſe, vt nõ intelligeremus, quomodo ſine oculis videre, ſine lingua loqui, ſine corpore cruciari flãma diues ille potuiſſet. Si quod ſupra diximus, verum eſt, hanc partim hiſtoriã, partim parabolam eſſe, nihil E *Obſeruandum eſt hanc partim hiſtoriam, partim parabolam eſſe.* hic erit difficultatis. Quod enim oculos diues ille leuauerit, quod cũ Abrahamo locutus fuerit, quod guttam aquæ, quę linguam ſuã refrigeraret, poſtulauerit, parabola eſt ſumpta non ex iis, quæ modo fiũt, ſed ex iis, quæ poſt reſurrectionem futura ſunt, & ad noſtrũ captum accommodata. Finxit ergo Chriſtus menbra quæ non erant, ſicut parabolam ipſam ſuper hiſtoria finxit. Qua ratione & altera maior, atq; ab auctoribus minus animaduerſa explicatur quæſtio, quomodo diues, vt concedamus linguã, oculoſque habuiſſe, cum damnatus eſſet, rogauit Abrahamũ, & eius implorauit opem. Nec enim Sanctos damnati rogãt. Sane ita A eſt, ſed ea pars non ad hiſtoriam, ſed ad parabolam pertinet. Nec putandum eſt aut nunc eos, qui in inferno ſunt ab iis, qui ſunt in cœlo aquam petere, aut poſt vltimam reſurrectionem petituros, quemadmodũ Iulius Firmicus auctor cũ primis grauis in libro de erroribus profanarũ religionũ videtur exiſtimare. Obiici contra hanc ſententiam poſſe video, oportere parabolas, vt ſæpe docuimus, ex reb. accipi vſitatis; quare ſiue hiſtoria eſt, ſiue parabola, illud idem ſequi, dãnatos auxilium à Sanctis implorare. Nam ſi hiſtoria quidem eſt, iam factum id eſt; ſi parabola, ſolet fieri, cum à re vſitata & nota ſumi debeat. Reuocandum in mẽtẽ lectori eſt, quod à nobis alicubi dictũ memini, ali- *In cap. 26. Mat. 12. 14. 15.* B quando partem aliquã parabolæ non ſumi ex re quæ fieri ſoleat, ſed quæ vero tantum ſimilis videatur. Cũ enim parabola ad docẽdũ adhibeatur, nihil refert ſiue à re, quæ fieri ſolet; ſiue à re, quæ fieri potuiſſe videatur, hoc eſt vero ſimili ſumatur; parem enim ad perſuadẽdum habet vim. *Parabola ex veriſimili tantũ nõnunquam ſumitur.* Non ſolet fieri, vt dominus vineæ æqualem illis, qui vnam tãtum horam, atq; illis, qui totũ in eius vinea diem laborauerunt, mercedem ſoluat; *Mat. 20. 12. 14. 15.* ſed erat vero ſimile, vt ſi æqualiter breuiore licet tempore laboraſſent, æqualẽ ſolueret, & erat id ad ſenſum parabolæ inprimis neceſſariũ, ideo dictũ. Idem factum hoc loco; non ſolent quidem damnati, nec fortaſſe poſſunt à Sãctis opẽ quęrere, ſed erat vero ſimile, & noſtris conſentaneũ affectibus, vt ſi quis in media cruciaretur flamma, aquã peteret, & à patre C potiſſimum ſuo, ſi eum forte vel procul conſpexiſſet, peteret. Nam nec illi damnati, qui per ſtultas virgines deſignantur, finito iam iudicio, & in cœlum cum Sãctis ſuis recepto Chriſto ad cœlum venient, ianuam pulſabunt, dicentq; *Domine, Domine aperi nobis*, ſed erat *Mat. 25. 11.* vero ſimile id facturos eſſe, qui à cõuiuio nuptiali excluſi fuiſſent. Quod quidam, in quibus Chryſ. ho. de Lazaro, verbum illud, *Cum eſſet in tormentis*, ita exponunt, quaſi non vnum, ſed diuerſa tormentorum genera ſignificentur, quibus miſer ille diues cruciaret, *Diuerſis tormentis cruciatus eſt diues.* probabile videtur. Quod autem dicit *longe*, idem eſt, atq; quod dicit poſtea ℣. 26. *& in his omnibus inter nos, & vos chaos magnum firmatum eſt*: itaq; illic explicabimus, num loci diſtãtia, an ſtatus immutabilis firmitas D ſignificatur. Hic tantum notandum apte id oppoſitũ fuiſſe, vt miſeria diuitis illius exprimeretur, etiam ab iis, qui longiſſime abeſſent, opem petentis. Vſitatum enim eſt, vt qui in aliquo grauiſſimo periculo verſatur, huc, illucq; circumſpiciat, & quemcunq; quãuis longe proſpexerit, eius inclamet auxilium. Dictum igitur eſt, quia morale, & vſitatum erat, remq; faciebat magis vero ſimilem, & felicitatem Abrahæ, diuitis vero illius extremam miſeriam exaggerabat. Abrahamum ſupremo, diuitem infimo fuiſſe loco, hoc enim eſt longe vidiſſe. Solet quęri, num damnati beatos videant, & quod videant ex hoc loco probari. Siue videant, ſiue non, qua in re Theologorum puto ſequẽdam eſſe ſententiam, certe ex hoc loco probari non poteſt, ſi, vt diximus, parabola eſt.

E 24. *Et ipſe clamans dixit.*] Non dixit, non clamauit vere, ſed erat vero ſimile hominem eo loco, eo ſtatu conſtitutum clamaturum, petiturumque. Memento enim eſſe parabolam. Dixit autem clamaſſe, quia dixerat à longe Abrahamũ vidiſſe, & non poterat cum tam longe poſito loqui, niſi clamando, vt magis probabilis eſſet oratio. Aut vt ait Chryſoſt. hom. 1. de Lazaro, vt pœnæ magnitudinem declararet. *Magna*, inquit, *pœna magnam vocem reddebat.*

Pater Abraham miſerere mei.] Multi quærunt, cur non ad Lazarum, ſed ad Abrahamum orationem direxerit? Chryſoſt. hom. 3. de Lazaro, Euthymius, & Theophylactus exiſtimant, veritum diuitem illum,

 ne

ne Lazarus iniuriarum, quas à ſe accepiſſet, adhuc memor eſſet, aut credidiſſe Abrahamum ignorare, quam iniquus in hac vita ipſe fuiſſet in Lazarum, ideoque facilius ad miſericordiam flecti poſſe. Iam diximus neque cum Abrahamo, neque cum Lazaro locutum fuiſſe, ſed fictum eſſe in modũ parabolæ ſermonem. Cur ergo Chriſtus potius cum Abraham, quam cum Lazaro loquentem induxit? vt oratio eſſet probabilior. Multis enim de cauſis erat veriſimilius, cũ Abrahamo, quam cum Lazaro locutum fuiſſe. Primum quod Abrahamus communis omnium pater eſſet, & debuit à patre potius, quam ab alio quouis opem petere. Propterea in exordio ipſo orationis ſuæ patrem vocat, vt & ſibi beneuolum reddat, & vt paternæ cõmiſerationis moneat. Deinde quod in eo loco Abraham quadammodo dominabatur, & aliis imperabat, cum omniũ pater eſſet; & ſinus non alterius, ſed ipſi⁹ nomine vocaretur; itaq; quaſi domi ſuæ paterfamilias erat, cuius officium eſt cæteris imperare.

Ioan 8. 37. 39.

Pater Abraham.] Cur patrem vocet, modo diximus. Abrahamum autem ſuo appellat nomine, vt oſtẽdat ſe & de facie, & de nomine eum cognoſcere, filiumq; eius non alienum, non Gentilem eſſe, eoq; magis ſubuenire ſibi debere. Solent aliquando pauperes vt miſericordiã eliciant, nomine prætereuntes cõpellare. Singula igitur verba ad mouendam commiſeratione aptá ſunt, & quod patrem, & quod Abrahá vocat; & quod dicit *miſerere*, & quod addit, *mei*, quaſi miſeriam illi ſuam ante oculos ponens, & flammarum, quibus cruciabatur, globos oſtentans. Vox pauperis mendicantis eſt. Sic enim proiecti in publicas vias pauperes clamare, ſic vlcera, ſi quæ habent, oſtẽtare ſolẽt. Itaq; voluit Chriſtus data, vt videtur, opera diuitem illum perſona Lazari pauperis induere; vt oſtenderet vtriuſq; vices, alteram in alterius fuiſſe commutatas. Lazarus in hac vita mendicabat; diues in altera mendicat. Diues in hac lætabatur, Lazarus in altera lætatur.

Vices diuitis, & Lazari commutatæ.

Mitte Lazarum, vt intingat extremũ digiti ſui in aquã.] Cur nõ rogat, vt ipſe veniat, vt ſibi tanquam pater opem ferat? Quia orationis decorum, & probabilitas non patiebatur. Erat enim Abraham quaſi princeps eius loci, & nõ ſolemus viros rogare principes, vt hoc vel illud faciant, ſed vt per aliquẽ fieri iubeant. At cur non rogat alium potius, quam Lazarum mitti, cum nemo minus ad opem ipſi ferendam idoneus videretur, quam cui ipſe egenti, poſtulantiq; minime opem ferre voluiſſet? Id ſeſus parabolæ requirebat, volebat enim docere Chriſtus mutatas fuiſſe vices diuitis, & Lazari. Id vt doceret, oportebat dicere diuitem in altera vita Lazari auxilio indiguiſſe; illudq; poſtulaſſe, quemadmodũ dũ in hac erant vita, Lazarus auxilio diuitis indiguerat, illud ſæpe poſtulauerat; neutrum vero obtinuiſſe Lazarum crudelitate diuitis; diuitẽ, quia ſero poſtulauit. Quod ait, *vt intingat extremum digiti ſui in aqua*, iam monuimus quærendum non eſſe, quomodo Lazari anima digitum haberet, cum parabola ſit partim ex re vere geſta, partim ex veriſimilibus, futuriſq; compoſita. Illud potius quærendum, quod ad enucleandum ſenſum huius loci magis pertinet, quam ob rem hoc genus petat auxilii, cur non, vt ſe inde, vbi erat, omnino liberet? cur non vt pœnas releuet? Sciebat ſe inde liberari omnino non poſſe, ideoque non petit. At non minus ſciebat guttam ſibi aquæ exhiberi non poſſe; verum quidem vtrumque eſt; ſed volebat ſimul Chriſtus oſtendere, cruciatus illos finiri non poſſe, & tamen diuitem illum in eo fuiſſe ſtatu, vt ope indiguerit Lazari, & ſi fieri poſſet, vt damnatis aliquid exhiberetur auxilii, auxilium eum à Lazaro, cui auxilium ipſe negauerat, petiturum fuiſſe. Cur ergo petit aquam poti⁹, quam aliud quidpiam leuamenti? Quia erat veriſimile hominem in mediis poſitum flammis, ſi quid aliud, aquam petiturum; contraria enim contrariis curantur. Simul etiam fortaſſe voluit Chriſtus indicare, quanto magis diues ille auxilio Lazari tunc indigeret, quam eius in hac vita auxilio Lazarus indiguiſſet. Lazarus nunquã à diuite aquam, ſed panem petierat; diues nunc à Lazaro vel aquam petit, & vel vnam quidem petit guttulam, quantum extremo digito hærere poſſet. Hanc enim extremum digiti, hanc vim gutta aquæ, quam diues petit, habet, vt doceat Chriſtus diuitem, quia Lazaro micas de menſa cadentes rem minimam petenti dare noluerat, guttam aquæ rem multo minorem à Lazaro petentem obtinere non potuiſſe. Celebris Aug. ſer. 227. de tempore, & Greg. lib. 18. Mor. c. 10. & Cæſarii ho. de hac re quædam ſententia eſt, *petiit guttam, qui negauerat micam.*

Cur aquã potius, quam aliud quid leuamenti petierit diues.

Vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flãma.] Cum totus vreretur, quare linguæ ſoli, aut illi potius quam alii cuipiam membro refrigerationem petit? ſoli quidem linguæ, quia ad ſenſum parabolæ pertinebat, vt quemadmodum modo diximus, rem minimam poſtularet; itaq; non toti corpori, ſed vni, eiq; minimæ parte refrigerationem petit, linguæ autem potius, quam alii membro, & quia ipſa, *modicum membrum eſt*, & quia in ea potiſſimum ſentitur ſitis, quæ ſolet eos, qui cruciantur præſertim igni, maxime torquere. Et vt antitheſis diuitis, & Lazari conueniret; hic cibum ſtomacho petierat, ille nunc potum petit, quo vel linguam tantum intingat. Cyprian. in epiſtola ad Cornelium libr. 1. epiſt. 3. Auguſtinus libr. 2. qq. Euang. c. 38. Gregor. 3. p. Paſtoral. cap. 20. & Beda, & Chryſoſto. hom. 1. de Lazaro alicubi aliam reddunt cauſam, quod linguæ procacitate peccaſſet. Vnde intelligimus, illam quæ vulgo circumfertur, opinionẽ, non ex incerto tantum vulgo, ſed è certis, magniſque auctoribus natam eſſe, iis quemque membris maxime ſenſurum eſſe ſupplicia, quibus maxime peccauerit. Quod dicit, *quia crucior in hac flamma*, rationem reddit cur aquam petat; non ignorabat ignem illum extingui aqua non poſſe, quia à Chriſto inextinguibilis appellatur; nec, ſi extingui poſſet, aquam tamẽ ſibi dari poſſe, ſed exprimitur hominis ſummũ ardorem, ſitimq; patientis affectus. Colligit ex hoc loco Greg. lib. 4. Dialog. c. 29. animas damnatorum non videndo ſolum igne, ſed etiam experiendo torqueri; quod, etſi eſt contra quorundam opinionem, eſt probabilius, & magis à Theologis receptum. Notauit eodem loco Gregorius, & Chryſoſt. alibi, diuitem illum non dici aliena rapuiſſe, ſed non communicaſſe cum pauperibus ſua, ideoque punitum eſſe: quid ergo paſſuros, qui & ſua non dederint, & aliena rapuerint?

Iacobi 3. 5.

Marc. 9. 43. 44. 45. 46. 48.

Animæ dãnatorum non vidẽdo tantũ igne, ſed etiam experiendo torquẽtur.

25. *Et dixit illi Abraham, fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala.*] G. ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, quia recepiſti tu bona tua in vita tua. Obſeruant Chryſ. & Theophyl. humanitatem Abrahæ erga diuitem illum, qui, ſi filius fuiſſet eius, cum illo fuiſſet; filium tamẽ appellantis. *Iuuit*, inquit Theophylactus, *illum qua vna ratione potuit, vt blãde eum alloqueretur.* Magis placet, quod Euthymius ait, non humanitatis cauſa, ſed quia pater omnium Iudæorum erat, filium appellaſſe, nam & diuitem illum fuiſſe Iudæum. Cæterum cum hoc colloquiũ non hiſtoria, vt ſupra docuimus; ſed parabola ſit, non eſt ratio quærenda, cur Abraham diuitem filium appellauerit, ſed cur Chriſtus ita Abrahamum appellantem induxerit. Ratio eſt facilis, vocauerat diues patrem Abrahamum, vt illum ad commiſerationem commoueret; poſtulabat decorum, & probabilitas orationis, vt contra Abrahamus illum filium vocaret. Quod

Ioan. 8. 37. 39.

Colloquiũ iſtud nõ hiſtoria eſt, ſed parabola.

Quod non tantum honorifice, ſed etiam irriſorie poteſt dictum intelligi. Solemus enim eos, qui nos adulatorie patres vocant, contra irriſorie filios appellare. Quod idem Chryſoſtomus, Beda, & Euthymius obſeruarunt, non dixiſſe ἔλαβες accepiſti, ſed ἀπέλαβες recepiſti, quod recipere ſit ea, quæ nobis debentur accipere, eſſeq; hoc verbo ſignificatum aliquam in eo diuite fuiſſe virtutem, cuius gratia tot in hac vita temporalia bona accepiſſet; non ſatis firmum exiſtimo. Vim ergo non in eo verbo, ſed in pronomine, *tua*, quod eſt in Græcis exemplaribus, eſſe arbitror, quod perinde eſt ac ſi dicat, ea, quæ tu ſola bona eſſe putabas, quibus ſolis inhiabas, iam in hac vita recepiſti, quid nunc aliena petis bona, id eſt, quæ Lazarus bona, tu eum irridens mala putabas? vt homil. 1. de Lazaro Chryſoſtomus, & Gregorius hom. 40. in Euangelia interpretantur, quem ſenſum acute vidit Auguſtinus lib. 2. qq. Euangelicarum, c. 38. *cum*, inquit, *ei dicitur, Recepiſti bona in vita tua, illud tangitur, quia fœlicitatem dilexit ſeculi, nec aliam vitam præter iſtam, in qua ſuperbus tumebat, amauit: Lazarum vero mala dicit recepiſſe, quia intellexit huius vitæ mortalitatem, labores, dolores, & ærumnas pœnam eſſe peccati.* Ergo eodem modo diuiti dicitur, *Recepiſti bona tua in vita tua*, quod de illis, qui humanæ laudis captatione omnia faciebant, dictum eſt, *Receperunt mercedem ſuam*, Matth. 6. 2. 5. 16. qui non aliam erat, quam illam humanæ laudis, quam quærebant, mercedem habituri. Aliud hoc loco mihi videtur indicari, & tanquam certum, & conſtitutum poni, quod & Chryſ. hom. 4. de Lazaro adnotauit, omnes homines & bona, & mala habituros eſſe; qui in hac vita bona habuerint, in altera mala; qui in hac mala, in altera bona habituros: æquum hoc eſſe, & natura quodammodo comparatum, vt æqualiter inter homines bona, malaque diuidantur. Non quod ita ſemper fiat, ſed quod re communi hominum ſenſu æſtimata ita fieri debere videatur. Quemadmodũ ille apud Platonem dicebat Socrates dolorem, & voluptatem duas eſſe res ita natura coniunctas, vt neceſſario altera poſt alteram conſequatur. Atque hanc vim habet, *Recepiſti bona tua in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala*, id eſt, recepiſti bona, quæ tibi non quidem virtutis cauſa, ſed naturali quodam iure vel in hac vita, vel in altera debebantur. Noli bis eſſe fœlix, *tolle quod tuum eſt, & vade.*

Dolor, & voluptas ſeſe inuicem cõſequũtur, Plato in Phædone.

Matt. 20. 14

Nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris.] Id eſt, æquum eſt, vt hic nunc lætetur, tu torquearis. Mutatæ enim amborum vices ſunt. Poterat Chriſtus Abrahamum præciſe reſpondentem inducere, non poſſe fieri, quod petebat; ſed voluit auditores ita docere, vt intelligerent non modo fieri nõ poſſe, vt bonorum, & malorum conditio mutetur; ſed iuſtum eſſe, vt ita fiat. Itaq; non tam Abrahamus, quam ex perſona Abrahæ Chriſtus ipſe reſpondet.

26. *Et in his omnibus inter nos, & vos chaos magnum firmatum eſt.*] Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, & præter hæc omnia. Præterquam quod, vt dixi, æquum eſt, vt Lazarus nũc pro malis, bona; tu pro bonis, mala recipias; accedit quod rem à me petis, quam, vt maxime vellem, facere non poſſum. Nam *inter nos, & vos chaos magnum firmatum eſt.* Gr. χάσμα, hiatus; atq; eodem fortaſſe modo etiã Latine legendũ eſt, ſed errore pro chaſma chaos cœptũ ſcribi. Quid autẽ hiatus ille eſſet, quæri ſolet. Pleriq; non loci interuallum, ſed conditionis immutabilem firmitatem ſignificari putant. Ita Ambr. hoc loco, & Aug. lib. 2. qq. Euang. cap. 38. Chryſoſt. Beda, Theophyl. & Euthym. in commentariis. Probabilis opinio; nam ſi quidem de loci diſtantia ageretur, nullus tam procul locus eſt, ex quo non poſſet anima, præſertim quæ ſpiritus eſt, ad locum, vbi diues erat, permeare. Quanquam mihi quidem loci etiam diſtãtia videtur deſignari. Nam etſi Abraham, aut Chriſt⁹ potius perſona Abrahæ ſolam cõditionis firmitatem declarare voluit, tamen dubium non eſt, quin metaphora à loci diſtantia ducta ſit, & magni hiatus nomine non diſtantia ſolum magna, ſed etiam impermeabilis ſignificetur. Quemadmodum ſi ab vno loco in aliũ vaſt⁹ terræ hiatus eſſet, tranſiliri vtiq; non poſſet. Itaq; liquido mihi ex hoc loco colligi videtur ſinum Abrahæ etiamſi ſub terra, longe tamen remotum à damnatorum loco fuiſſe. Quin valde ſuſpicor ſummum hîc cœlum deſignari, inter quod, & infimum damnatorum locum, vbi diues erat, magnus vtique erat hiatus, totum ſcilicet ſpatium aëris, quod quaſi hiatus quidam vacuum, & impermeabile videtur eſſe. Non quod Abraham in cœlo eſſet, ſed quod ita loqui fingatur, quaſi eſſet in cœlo, quemadmodum ſupra diximus ita Chriſtũ de Lazaro, & diuite locutũ, vt ſi corpora haberent; quia quamuis non haberent tunc, erant poſt reſurrectionem habituri. Quod dicit *ἐστήρικται firmatum eſt*, metaphora videtur eſſe ab arcibus ſumpta, quæ lato, profundoq; circa foſſo firmatæ ſunt. Itaq; hiatus firmatus improprie, & per enallagẽ dictũ eſt pro, locus hiatu firmatus. Quod vero ait. *Vt hi, qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint*, quamuis abſoluta videatur, hypothetica locutio eſt. Nemo enim vult à cœlo, aut à ſinu Abrahæ in infernum deſcẽdere, ſed ſignificat fore, vt etiamſi vellent, minime poſſent, etſi ne velle quidem poſſunt.

Quid hiat⁹ ille eſſet.

27. 28. *Et ait, rogo ergo te pater, vt mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres; vt teſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum.*] Primum hîc quærendum, num hæc pars hiſtoriæ, an parabolæ ſit. Qui auctores ſuperiorem narrationem de diuite, & Lazaro hiſtoriam eſſe putauerunt, & hanc partem faciunt hiſtorię. Nam eam opinionem, quam nos ſupra probabiliorem indicauimus, nemo, quod ſciam, prę-ter Iuſtinum ſecutus eſt. Gregorius quidem certe homil. in Euangel. 40. hiſtoriam etiam hanc eſſe putat. Cæterum non mihi videntur ita hæc eſſe coniuncta, vt neceſſario ſequatur, ſi illa ſuperior hiſtoria eſt, & hãc hiſtoriam eſſe oportere. Nam, vt ante docuimus, poteſt vna pars narrationis eius hiſtoria eſſe, altera parabola. Itaq; potuit diues ille vere eſſe, ſed non vere quinq; habere fratres, ſed fingi habuiſſe, vt eorum perſona doceremur non eſſe nobis expectandum, vt mortui ad nos veniant, vt nos ad pœnitẽtiam adhortentur, cum & ſcripturas, & viuos doctores, qui id quotidie faciunt, habeamus. Ac ego quidẽ ita ſentio, hoc, quod de quinque dicitur fratribus, non hiſtoriã, ſed parabolam eſſe, &, niſi fallor, Auguſtinũ lib. 2. qq. Euang. c. 38. & Chryſoſt. in homilia de diuite, auctores habeo, qui hanc partem, vt paulo poſt dicturi ſumus, non tanquam rem vere geſtam, ſed tanquam parabolam exponunt. Poteſt autem fictio parabolæ vel in rebus ſimul atq; perſonis, vel in rebus tantum, non in perſonis eſſe. Fieri enim poteſt, vt quamuis vere diues ille fuerit, tamen nec fratres habuerit, nec ad eos rogauit Lazarum mitti. Et poteſt fieri, vt fratres quidem habuerit, cæterum non vere Abrahamum rogauerit, vt ad eos Lazarum mitteret. Hoc ſecundum certum eſſe arbitror. Nam, vt diximus, totum iſtud diuitis cum Abrahamo colloquium ad modum parabolæ fictum eſt. De primo dubitari poteſt, an vere fratres habuerit. Id quidem incertum, ſed probabilius non habuiſſe, quemadmodum videntur Auguſtinus, & Chryſoſto. exiſtimare præter cæteros illos auctores, quos initio huius narrationis multos nominauimus, qui totam omnino rem fictam putauerunt. Nam numerum ille tam iuſtus fratrum quinq;

Hæc pars de fratribus parabola eſt.